

Historia Turcica Feliksa Petančića

Cvitić, Leon

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:270656>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported / Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za klasičnu filologiju

Leon Cvitić

HISTORIA TURCICA FELIKSA PETANČIĆA

Diplomski rad

Mentor: dr.sc. Vladimir Rezar

Zagreb, 2021.

Sadržaj	
1 Uvod	4
2 Životopis Feliksa Petančića	5
3 Autorska djela Feliksa Petančića	9
3.1 Quibus itineribus Turci sint aggrediendi	9
3.2 Genealogia Turcorum imperatorum	10
3.3 Historia Turcica	11
3.4 Neotkrivena Petančićeva djela	14
4 Djela Feliksa Petančića u kontekstu	14
5 Jezična obilježja djela <i>Historia Turcica</i>	16
6 Načela uspostave latinskog teksta djela <i>Historia Turcica</i>	17
7 Historia Turcica autora Feliksa Petančića – cjeloviti prijepis	19
5 Literatura	62

1 Uvod

Premda su život i djelo Feliksa Petančića kod nas već dugo predmetom istraživanja, trebalo je proći gotovo dvjesto godina od prvih spomena o Petančiću da bi se o njemu s pouzdanjem moglo nešto više reći. Primjerice, kako navodi Dragutin Kniewald (1961: 1-2), još su Adam Baltazar Krčelić (1715-1778) i Ivan Kukuljević Sakcinski (1816-1889) Petančića spominjali u svojim radovima, no podaci koje su o njemu uspjeli prikupiti bili su vrlo oskudni. Krčelić je tako o Petančiću znao samo da je u službi kralja Vladislava II. Jagelovića (1490-1516) stanovito vrijeme boravio u Carigradu na diplomatskoj misiji. S druge strane, Kukuljević o Petančiću u svome *Slovníku umjetnikah jugoslavenskih* donosi nešto više informacija, ali ih povezuje s dvjema različitim osobama. Prva je osoba koju Kukuljević spominje Feliks Dubrovčanin koji je na ugarskom dvoru vršio službu čuvara knjižnice i nadzornika pisarske radionice, dok je druga osoba Feliks Petančić, rodom Šibenčanin, koji je također bio čuvar kraljevske knjižnice u Budimu, ali je i vršio službu gradskog kancelara u Senju te je autorom genealogije turskih sultana i rasprave o putovima kojima treba napasti Turke. Prvi koji se usprotivio takvu Kukuljevićevu mišljenju bio je Petar Matković, koji je dvije osobe iz Kukuljevićeva *Slovníka* spojio u jednu, no njegova studija *Putovanja po balkanskom poluotoku XVI. vieka* dugo je ostala nezapažena, te su njegove tvrdnje tek nakon Drugog svjetskog rata naišle na plodno tlo, kako kod naših, tako i kod stranih, poglavito mađarskih znanstvenika. Stoga su upravo 50-e i 60-e godine prošlog stoljeća razdoblje kad se o dotad slabo poznatom humanistu saznalo najviše, i to prvenstveno zaslugom Dragutina Kniewalda, autora dosad najopsežnije monografije o Feliksu Petančiću. Konačno, u novije su se vrijeme Petančićem bavili Špoljarić (2015) i Rakova (2013).

Ipak, koliko god da smo vremenom o Petančiću saznali, veliku lakunu i dalje ostavlja činjenica da je *Historia Turcica*, njegovo najdulje poznato autorsko djelo, neobjavljena ostala u rukopisu do našeg vremena. U nastojanju da se ta praznina ispuni, čime bi se ujedno otvorili

i novi pravci za daljnje proučavanje života i djela Feliksa Petančića, cilj je ovoga rada po prvi puta ponuditi cjelovit prijepis Petančićeve *Historia Turcica*. Važnost ovoga rada stoga leži i u činjenici da pruža uvid u nove spoznaje vezane uz stvaralaštvo hrvatskih latinista s kraja 15. i početka 16. stoljeća,.

Rad je strukturiran na način da se prvo donosi pregled poznatih podataka o životu Feliksa Petančića, nakon čega slijedi popis njegovih autorskih djela koja su nam dosad poznata, a s posebnim fokusom na *Historia Turcica*, dok se na kraju rada nalazi cjelovit prijepis upravo spomenutog djela.

2 Životopis Feliksa Petančića

Biografijom Feliksa Petančića, što sustavno, što usput, bavili su se brojni istraživači, poglavito hrvatski i mađarski, ali i neki srpski. Ipak, najdetaljnije je njegov život i djelo predstavio Kniewald u monografiji *Petančić i njegova djela*, objavljenoj 1961. u izdanju SANU. Ta je monografija sinteza Kniewaldova višegodišnjeg rada na utvrđivanju činjenica vezanih u Feliksa Petančića, a prethodile su joj studije *Dubrovčanin Feliks Petančić o ratovanju s Turcima 1502*, objavljena 1956., *Feliks Petančić o putevima kojima valja napasti Turke*, objavljena 1958., te *Sitnoslikar Feliks Petančić*, objavljena iste godine. Od Kniewaldove vrlo detaljne monografije, u kojoj su na jednom mjestu prikupljeni svi dotad dostupni podaci o Petančiću, pa sve do danas, gotovo da se ništa nova o Petančiću nije saznalo, čemu razloge dijelom valja tražiti i u činjenici da je arhiv grada Senja, gdje je Petančić godinama služio kao kancelar, teško stradao u Drugom svjetskom ratu, čime su nam podaci o tom razdoblju njegova života trajno izgubljeni. Ipak, Branko Krmpotić je 1975. objavio studiju *Dubrovčanin Feliks Petančić – kancelar senjski*, u kojoj iznosi detalje vezane uz Petančićevu službu kancelara, a ta je studija, zajedno s već spomenutom Kniewaldovom monografijom, poslužila kao glavni izvor za rekonstruiranje biografije Feliksa Petančića u ovom radu.

Što se Petančićeva porijekla tiče, oslanjajući se na Petra Kolendića i njegovu studiju *Feliks Petančić pre definitivnog odlaska u Ugarsku* iz 1959., Kniewald (1961) tvrdi da je Petančić nesumnjivo rođen u Dubrovniku oko 1455. u skromnoj obitelji, čije je prijašnje prezime *Brutus* zamijenjeno prezimenom *Petancius*, i to prema stanovitom Petanu, djedu Feliksova oca Deodata. Feliks se tokom života koristio obama prezimenima, dok nazivi pod kojima se pojavljuje u suvremenim izvorima još uključuju: *Felix Segniensis*, *messer Felice da Segna*, *Felix Petancius de Ragusa*, *Felice Petantio* te *Felix Petancius, Segniensis cancellarius*. S druge strane, manje se toga zna o Feliksovoj izobrazbi pa se pretpostavlja da je svoje humanističko obrazovanje stekao upravo u rodnome Dubrovniku, za što Kniewald tvrdi da su itekako postojali uvjeti u to vrijeme (1961: 8). Prvi sljedeći podatak o Petančićeva životu odnosi se na činjenicu da mu je dubrovačko Veliko vijeće 1478. povjerilo zadatak da dubrovačku djecu uči čitanju i pisanju, što je služba koju je Petančić zadržao četiri do pet godina. Zatim je, napustivši školu, od Vijeća umoljenih 1482. imenovan u službu kancelara u kriminalističkom sudu Republike. Tu je službu zadržao sve do 1487., a Kniewald (1961: 10) citira Kolendića koji tvrdi da se u spisima te kancelarije mogu pronaći brojni dokumenti pisani Petančićevom rukom. Nadalje, u ovom razdoblju saznajemo za njegova prva putovanja izvan Dubrovnika, i to prvo u Apuliju 1485., a zatim u Ugarsku 1487., za koja putovanja Kniewald tvrdi da su usko povezana (1961: 10). Naime, u Apuliju je vjerojatno išao u posjet svome stricu, modruškome biskupu Kristoforu. On je svome nećaku isposlovaio mjesto u pisarskoj radnji ugarskog kralja Matije Korvina (1458-1490), što je ujedno i bio povod Petančićevu odlasku u Ugarsku. Prema tvrdnjama Petančićeva mlađeg suvremenika Nikole Olaha (1493-1547), Kniewald zaključuje da je Petančić u Budimu služio upravo kao nadstojnik pisarske radnje kralja Matije. Međutim, nenadanom smrću kralja 1490. Petančić, bilo prisilno, bilo svojevrijedno, napušta pisarsku radionicu te već početkom sljedeće godine u Dubrovniku preuzima službu pomoćnog nastavnika. Ne zna se koliko se dugo u toj službi zadržao, ali se

zna da je u međuvremenu obavljao niz različitih poslova. Naime, za Dubrovačku je Republiku priredio nekoliko kompilacija i prijepisa važnih dokumenata, a u više je navrata slan u razna diplomatska izaslanstva. Konačno, ovo razdoblje Petančićeva života završava 1496. kada stječe diplomu javnog bilježnika i suca, nakon čega iste godine preuzima u Senju službu gradskog kancelara. Iako se ne zna koliko je točno Petančić navedenu službu vršio, Krmpotić (1975.) zaključuje da je službu morao napustiti negdje oko 1510., budući da ga se 1510. spominje kao građanina gričke gradske općine, a 1511. i 1512. kao gradskog suca u Zagrebu. Međutim, ono što jest sigurno je činjenica da je i nakon odlaska iz Dubrovnika s rodnim gradom nastavio suradnju, budući da ga se u nekoliko navrata spominje kao posrednika u komunikaciji između Dubrovačke Republike i ugarskog kralja Vladislava II. Jagelovića, a upravo će u službi kralja Vladislava Petančić doživjeti vrhunac svoje diplomatske karijere. Naime, prvo 1500. odlazi u Francusku sa zadaćom da naslika portrete kneginjica Anne i Germaine de Foix, kako bi kralj mogao bolje odabrati kojom će se oženiti. Ipak, Kniewald (1961: 21) napominje da je Petančić u Francusku poslan ne samo radi portretiranja dviju kneginjica, nego i zbog vojnog pohoda na Turke koji se pripremao na zahtjev pape Aleksandra VI., rodskih vitezova te Venecije. Iz istog ga razloga kralj već iduće godine šalje u Veneciju po 40.000 dukata koje je papa obećao ugarskom kralju za potrebe vojnog pohoda na Turke. Iz Venecije se Petančić ne vraća u Budim, nego odlazi na Rod k velikom meštru rodskih vitezova Pierreu d'Aubussonu kako bi ga obavijestio da je ugarska vojska sprema napasti Turke. S ovih se dviju misija Petančić u Budim vratio 1502., a zatim je, dvije godine kasnije, ponovno poslan na Rod, ovaj put nevezano za napad na Turke. Nakon toga slijedi razdoblje Petančićeva života o kojemu ne znamo ništa, sve do 1510. kada mletački poslanik u Budimu Pietro Pasqualigo obavještava mletačku Sinjoriju o Petančićevu povratku iz misije u Španjolskoj. Točni se razlozi njegova odlaska onamo ne znaju, ali Kniewald (1961: 28) pretpostavlja da je „misija u Španjolskoj bila u nekoj vezi s Kambrejskom ligom“. Premda je veza između Petančićeva odlaska u Španjolsku

i Kambrejske lige tek pretpostavka, ovaj je politički savez siguran razlog za njegov odlazak u Dubrovnik 1510., gdje je Petančić trebao od Dubrovačke Republike osigurati brodovlje potrebno za oslobođenje Dalmacije od Mletaka te njeno pripajanje ugarskoj kruni. Međutim, već iste te godine Petančić je po nalogu kardinala Tome Bakača (1442-1521) zaustavljen u Zagrebu te je misija time prekinuta. Konačno, posljednja misija za koju se zna da je Petančić obavio bila je ona u Carigradu 1512.-1513., s ciljem uključivanja Hrvatske, Slavonije i Dalmacije u primirje između Vladislava II. i osmanskog sultana Bajazida II. (1481-1512), odnosno njegova sina i nasljednika Selima I. (1512-1520). Nakon navedene misije Petančić nestaje iz poznatih i dostupnih nam izvora, a posljednji trag ostavio je u katedrali u Novom Vinodolskom, gdje je 1517. postavio spomen-ploču svome stricu, modruškom biskupu Kristoforu, preminulom 1499. Točno mjesto i vrijeme smrti Feliksa Petančića do danas su ostali nepoznati. U tablici koja slijedi dat je sažet pregled njegove biografije.

Tablica 1. Biografija Feliksa Petančića

oko 1455.	Rođen u skromnoj dubrovačkoj obitelji
1478. do 1482/3.	Učitelj u Dubrovniku
1482. do 1487.	Kancelar u kriminalističkom sudu Dubrovačke Republike
1487. do 1490.	Predstojnik pisarske radionice na dvoru Matije Korvina
1491. do 1496.	Povratak u Dubrovnik: učitelj, pisar te izaslanik u službi Republike
1496. do 1510.?	Kancelar grada Senja
1500. do 1513.?	Diplomat u službi Vladislava II. Jagelovića
1500.	Misija u Francuskoj
1501. do 1502.	Misije u Veneciji i na Rodu
1504.	Misija na Rodu
1510.	Misija u Španjolskoj
1510.	Zaustavljena misija u Dubrovniku
1510. do 1512.	Boravak u Zagrebu
1511. do 1512.	Sudac u Zagrebu
1512. do 1513.	Misija u Carigradu
Između 1517. i 1522.	Smrt

3 Autorska djela Feliksa Petančića

Koliko zasad znamo, Feliks Petančić autorom je triju djela, međusobno povezanih tematikom, adresatom te, vrlo vjerojatno, vremenom nastanka. Zahvaljujući njima, kako tvrdi Špoljarić (2015: 51), stekao je Petančić nakon svoje smrti ugled kao jedan od glavnih europskih autoriteta za pitanja vezana uz Osmansko carstvo, što je status kojemu je zasigurno doprinijela i činjenica da je i osobno boravio u Carigradu, možda i nekoliko puta, kao i tvrdnje njegovih suvremenika da se je služio arapskim te kaldejskim¹ jezikom. Dosad je najtemeljitiji pregled njegova književnog opusa dao Kniewald u već spomenutoj studiji *Feliks Petančić i njegova djela*.

3.1 Quibus itineribus Turci sint aggreendi

Kako navodi Kniewald (1961: 43), ovo je Petančićevo djelo prvi objavio Ivan Kuspinijan (1473-1529), i to 1522., nakon što je, kako to i sam Kuspinijan kaže, Petančić već bio preminuo. Djelo je objavljeno u Beču pod naslovom *De itineribus in Turciam libellus Felice Petantio cancellario Segniae autore*. Kniewald (1956: 81) tvrdi da je Petančić ovo djelo napisao zacijelo tokom prve misije na Rodu, i to prema strateškom planu koji mu je povjerio veliki meštar rodskih Ivanovaca Pierre d'Aubusson, a predao ga je Vladislavu II. po povratku s misije 1502. godine. Kad je riječ o sadržaju, Kniewald (1961: 43) ga dijeli na tri dijela:

- 1) Uvod, gdje se Petančić obraća Vladislavu II., kojemu je djelo i posvećeno, te ga potiče da hitno reagira protiv turske pošasti.
- 2) Glavni dio, u kojemu Petančić navodi putove koji iz Ugarske vode u Tursku, a posebice „gornji“ i „donji“ put, kojima se od Beograda, a preko Drinopolja, može doći do Carigrada ili Galipolja.

¹ Kako tvrdi Krmpotić (1975: 299), kaldejskim se jezikom u Osmanskom carstvu nazivala „jezična mješavina turskog, arapskog i perzijskoga jezika, a ta je jezična mješavina predstavljala onda turski književni jezik“.

3) Završetak, gdje Petančić poziva Vladislava II. da se pridruži saveznicima te zarati protiv Turaka, i to na njihovu teritoriju.

Međutim, relativno nedavno, Pertusi (1981) je Petančiću osporio autorstvo nad ovim tekstom, budući da je ustanovio da je Petančić gotovo u cijelosti prepisao malo poznato djelo ulcinjskog biskupa Martina Segona iz 1480. godine.

Rukopis prema kojemu je Kuspinijan objavio tiskano izdanje još uvijek nije pronađen, ali se zna za četiri druga rukopisa koji su svi kasnijeg postanka od Kuspinijanove *editio princeps*. Jedan se, kako tvrdi Kniewald (1961) nalazi u Nacionalnoj knjižnici u Beču pod signaturom 8559 (salisb. 45.6), drugi je u knjižnici Mađarskog nacionalnog muzeja pod signaturom Nr. 19. Oct. Lat., dok se treći i četvrti nalaze u Amborzijani u Milanu pod signaturom Q. 116. super. Djelo je vremenom steklo veliku popularnost te je izdano više puta, a doživjelo je i prijevode na njemački i talijanski jezik te, nešto kasnije, hrvatski i srpski.

3.2 Genealogia Turcorum imperatorum

Kako tvrdi Kniewald (1956: 86) Petančić je po povratku s Roda 1502. Vladislavu II., uz strateški pregled putova koji vode u Tursku, posvetio i predao još jedno svoje djelo, čiji puni naziv, prema katalogu latinskih kodeksa koji se nalazi u knjižnici Mađarskog nacionalnog muzeja, glasi *Genealogia Turcorum imperatorum, Lex Imperii, Domi militiaeque habita, dedicata Serenissimo Principi Voladislauo (sic) Hungariae, Bohemiae et caet. Regi gloriosissimo*. U istoj se knjižnici pod signaturom Lat. 378. čuva svitak pergamene na kojemu je tekst djela ispisan. Svitak je bogato oslikan te sadrži ukupno 8 većih i 35 manjih medaljona u kojima su naslikana poprsja turskih sultana (u većim medaljonima) te uglednika (u manjim medaljonima). S obzirom na činjenicu da se medaljon u kojemu je naslikan sultan Bajazid II. ističe svojom veličinom, Kniewald (1961: 61) zaključuje da je rodoslovlje sastavljano i ukrašavano za njegova života. Konačno, što se autora ilustracija tiče, Kniewald (1961) se slaže

sa zaključcima Elene Berkovits te podržava njezino mišljenje da je rukopis ilustrirao sam Petančić.

Uz već spomenuti rukopis iz Beča, iz kojega je, kako tvrdi Kniewald (1961), Kuspinijan detaljno crpio podatke za svoje djelo *De Caesaribus atque Imperatoribus Romanis*, Špoljarić (2015) navodi još dva poznata rukopisa ovog Petančićeva djela. Najstariji, već spomenuti rukopis nalazi se u knjižnici Mađarskog nacionalnog muzeja pod signaturom Lat. 378. te predstavlja skraćenu, drugu redakciju teksta predstavljenog kralju Vladislavu II. 1502., nakon što se Petančić vratio s prvog putovanja na Rod. Po vremenu nastanka zatim slijedi bečki rukopis koji je, iako mlađi, zapravo kopija prve, opsežnije i starije redakcije. Konačno, treći, ujedno i najmlađi rukopis, nalazi se u Veneciji u Museo Correr Civico, u zbirci Ex Libris Cicogna, pod brojem 1246 te je također kopija prve redakcije. Poznato je pet tiskanih izdanja ovoga djela iz 16. stoljeća, a prvi ga je tiskom objavio Konrad Adelman 1530. u *De origine, ordine et militari disciplina Magni Turcae domi forisque habita Libellus*. Sadržajem se prva i druga redakcija nešto razlikuju pa tako u prvoj Petančić iznosi porijeklo Osmanlija te opisuje vladavinu sultanā od Osmana I. do Bajazida II. Zatim slijedi opis administrativnog, sudskog te vojnog ustroja Osmanskog carstva, nakon čega djelo završava poticanjem kralja na napad na neprijatelja. Druga redakcija, sačuvana u bogato ilustriranom budimpeštanskom rukopisu, sažetija je te počinje popisom sultanā, nakon čega slijedi kratak opis vojske, administracije, sudstva, financija i teritorija Osmanskog carstva. Na kraju se druge redakcije nalazi dio kojega u prvoj, po svemu sudeći, nije bilo, a odnosi se na vjerske zakone i običaje Turaka.

3.3 Historia Turcica

Ovo je Petančićevo djelo sačuvano u rukopisu koji se nalazi u gradskoj knjižnici u Nürnbergu pod signaturom Ms. Bibl. Solger 31.2. Rukopis je bogato ukrašen te se sastoji od ukupno 36 listova, od kojih je sedam ilustrirano prikazima osmanskih sultana. Prema podacima knjižnice, tekst je napisan na pergameni dimenzija 32.5x21.5cm. Nesretna je okolnost međutim

što su neki listovi rukopisa, i to prvenstveno oni ilustrirani, iz njega iskinuti. Naime, kako je još primijetio Kniewald (1961: 79), dio rukopisa, počevši od sedmog lista, oštećen je na način da nedostaju ilustracija i početak poglavlja posvećeni sultanu Muratu I. (1362-1389). To je razlog zašto tekst na sedmom listu počinje usred rečenice, a ne nastavlja se na osmi list, budući da se na njemu iznose detalji bitke kod Nikopolja (1396.), iz čega se da zaključiti da je list izvorno pripadao poglavlju posvećenom sultanu Bajazidu I. (1389-1402), ali je naknadno umetnut usred poglavlja posvećenog njegovu ocu i prethodniku. Početak poglavlja i ilustracija sultana Bajazida I. također nedostaju, dok se na devetom listu nastavlja životopis sultana Murata, zaključno s epizodom u kojoj pogiba od ruke Miloša Obilića. Kad se sve rečeno uzme u obzir, dolazi se do zaključka da najmanje 4 lista izvornog rukopisa nedostaju:

- 1) Početak poglavlja te ilustracija posvećeni sultanu Muratu I.
- 2) List s tekstom koji se nadovezuje na tekst sa sedmog lista rukopisa, a spadao bi u središnji dio poglavlja o Muratu I.
- 3) Početak poglavlja te ilustracija posvećeni sultanu Bajazidu I.
- 4) Završetak poglavlja o Bajazidu I.

Teško je točno utvrditi razloge zbog kojih su listovi uklonjeni, ali kao vrlo vjerojatna nameće se mogućnost da je to učinjeno zbog ilustracija koje su se nepoznatom počinitelju previše svidjele. Međutim, ovo je objašnjenje ipak nedostatno da bi nam objasnilo razloge zbog kojih je iskinut list koji bi imao doći usred poglavlja o sultanu Muratu I., kao i list kojim bi se zaključilo poglavlje o njegovu sinu i nasljedniku Bajazidu I, na kojima vjerojatno nikakvih ilustracija nije bilo. Pritom je također nejasno i kako je list iz poglavlja o Bajazidu I. uspio završiti usred poglavlja o Muratu I.

Kao što se iz onoga što je već rečeno da zaključiti, sadržaj *Historia Turcica* zasniva se na iznošenju podataka o životima i djelima osmanskih sultana, počevši s Osmanom I. (1299-1326), a zaključno s Bajazidom II. (1481-1512). Glavnom dijelu u kojemu se donose životopisi

sultanā prethodi posveta u dva dijela, od kojih je prvi, kao i početni dijelovi svih poglavlja (osim posljednjeg) posvećenih sultanima, preuzet iz *Othomanorum familia seu De Turcarum imperio historia*, autora Niccolò Sagundina (1402-1463). Sagundino je svoje djelo posvetio Eneji Silviju Piccolominiu (1405-1464), dok je Petančić svoju povijest turskih sultana, kako je pokazao Kniewald (1961), posvetio kralju Vladislavu II., koga ujedno i na kraju djela poziva da spriječi daljnje prodiranje Turaka u Europu. Također, Kniewald (1961: 87-88) na temelju epiloga zaključuje da je *Historia* morala nastati 1500. ili 1501., budući da su se političke okolnosti ubrzo nakon toga promijenile, između ostalog i na način da je Vladislav II. s Turcima 1503. sklopio primirje u trajanju od sedam godina. Promijenjene političke okolnosti Kniewald (1961) također navodi i kao razlog zašto ovaj tekst, za razliku od prvih dvaju, vjerojatno nikada nije bio predan Vladislavu II., što podržava i činjenica da neke iluminacije na rukopisu nisu nikada dovršene. Budući da nije nikada službeno predana kralju, a time ni u potpunosti dovršena, *Historia* nije doživjela svoje tiskano izdanje, niti su je, po svemu sudeći, drugi autori koristili kao izvor podataka u pisanju svojih djela.

Jedan je od problema koji se uz ovaj rukopis vezao i problem autorstva. Naime, za razliku od dvaju prije spomenutih Petančićevih djela, u ovome se rukopisu nigdje izrijeком ne spominje tko ga je napisao. Dugo je ovo pitanje bilo neriješeno, no Kniewald (1961) je vrlo uvjerljivo pokazao da je rukopis upravo autograf Feliksa Petančića. Pritom se oslanja na jezičnu sličnost koju *Historia* dijeli s tekstovima za koje se sa sigurnošću zna da im je autor Petančić, a njegovim tvrdnjama u prilog ide i Kolendić (1959) koji primjećuje da je ruka kojom je pisana *Historia Turcica* izrazito slična onoj koja je napisala budimpeštanski Lat. 378. Štoviše, dodaje Kolendić, oba su navedena rukopisa usporediva s rukom iz prijepisa privilegija koje su Dubrovniku dali napuljski kraljevi (Lat. dok. 229/1946. u državnom arhivu u Dubrovniku), za koji se zna da ga je sastavio Petančić po nalogu Dubrovačke Republike. Konačno, važno je još i napomenuti da Kniewald (1961) dokazuje da *Historia Turcica* nije

samo autograf Feliksa Petančića, nego ju je, baš kao i Lat. 378., Petančić vlastoručno oslikao, što je, kako navodi, prva ustvrdila Elena Berkovits.

3.4 Neotkrivena Petančićeva djela

Kako je upravo navedeno, dosadašnja su istraživanja uspjela za tri različita djela utvrditi da ih je napisao Feliks Petančić. Najlakše je to bilo ustanoviti za *De itineribus* i *Genealogia*, budući da postoje rukopisi na kojima se izrijekom spominje da ih je sastavio upravo Petančić. Nešto je teže bilo dokazati da je i tekst rukopisa Ms. Bibl. Solger 31.2 iz gradske knjižnice u Nürnbergu također djelo istog autora, no zahvaljujući radu Dragutina Kniewalda otklonjena je gotovo svaka sumnja po tom pitanju. Međutim, kako tvrdi Špoljarić (2015: 51), Petančićeva je ruka identificirana i na još nekim rukopisima, i to onima za koje se zna da su nekoć pripadali kraljevskoj knjižnici Corviniani, gdje je Petančić nekoliko godina proveo kao predstojnik pisarske i iluminatorske radionice, što otvara pitanje o mogućnosti postojanja nekih njegovih još neotkrivenih djela.

4 Djela Feliksa Petančića u kontekstu

Premda različito strukturirana, Petančićeva tri djela veže činjenica da se sva bave istom tematikom – Osmanskim carstvom. Sadržajem se pritom najviše ističe *Quibus itineribus Turci sint aggrediendi*, vrlo vjerojatno jer to praktički i nije njegovo autorsko djelo, kako je utvrdio Pertusi (1981), nego djelo Martina Segona, koji je sve do Pertusijeve studije *Martino Segono di Novo Brdo vescovo di Dulcigno* bio praktički nepoznat. Prema podacima koje donosi Pertusi, za njega se zna da je rođen u Novom Brdu u obitelji koja je svoje korijene vukla iz Kotora. Međutim, vjerojatno nakon turskog prodora na područje današnjeg Kosova, Segon se je preselio u Ulcinj u današnjoj Crnoj Gori, gdje je kasnije postao i biskupom. Međutim, ono što je u njegovu životopisu osobito važno te ga neizravno veže uz Petančića jest činjenica da je po nalogu Pape Siksta IV. poslan u misiju da po Balkanu istraži putove kojima bi se moglo napasti na Turke. Segon je isto i učinio te je papi na početku 1480. o svojim saznanjima poslao opširan

izvještaj koji nadilazi strateško-geografsku narav misije te uključuje i etnološke, kulturološke, povijesne te mnoge druge podatke. Međutim, premda u svome izvještaju spominje i dubrovačke trgovce, čime se nameće i mogućnost osobnog susreta s Petančićem, Pertusi ne nalazi objašnjenja kako je Petančić došao do Sagonova djela koje je tako temeljito prepisao i predao Vladislavu II. pod svojim imenom, budući da ih, koliko zasad znamo, osim Segonova kratka prolaska kroz dubrovački kraj ništa drugo ne povezuje.

Kao drugi važan izvor iz kojega je Petančić iscrpno preuzimao podatke mora se spomenuti i Niccolò Sagundina², venetskog humanista i diplomata rođenog 1402. u Halkidi, koji je nakon pada Soluna 1430. završio u osmanskom zarobljeništvu, u kojemu je proveo trinaest mjeseci (Caselli 2017). Kasnije se iz zarobljeništvu vraća u rodnu Halkidu gdje obavlja niz administrativnih i diplomatskih službi. Međutim, ono što je ovdje osobito važno, Sagundino je nakon pada Carigrada 1453. u ljeto iste godine po nalogu Venecije poslan na diplomatsku misiju k sultanu Mehmedu II. Nakon višemjesečnog boravka u misiji, Sagundino dolazi u Veneciju te vlastima o svojim saznanjima iznosi izvještaj koji je odmah zatim i službeno zapisan. Kako navodi Caselli (2017), taj izvještaj predstavlja jedno od prvih europskih svjedočanstava o Osmanskom carstvu, a osobito se isticao detaljnim prikazom mladoga sultana. Povrh toga, opet u službi Venecije, između 1455. i 1458. odlazi na još dvije diplomatske misije k Mehmedu II., a u međuvremenu upoznaje Eneju Silvija Piccolominija, na čiji će zahtjev sastaviti *Liber de familia Autumanorum id est Turchorum ad Aeneam Senarum episcopum* što Caselli (2017) opisuje kao najstariji poznati pregled povijesti Osmanskog carstva. Upravo će iz ovog djela Petančić preuzimati dijelove koje je kasnije uklopio u svoju *Historia Turcica*, do te mjere da je čak preuzeo i posvetu posvećenu Piccolominiju, kako je već spomenuto. Struktura je stoga ovih dvaju djela ista, budući da oba donose pregled životā i djelā turskih sultana, uz poziv na ustanak protiv osmanske navale na europske zemlje. Ipak, nužno je napomenuti da Sagundinov

² Poznat i kao Νικόλαος Σεκουνδίνος, te *Nicolaus Secundinus/Sagundinus*.

pregled seže do sultana Mehmeda II., budući da je Sagundino umro 1464., gotovo dvadeset godina prije sultanove smrti 1481., dok Petančićeva *Historia* završava životopisom Mehmedova nasljednika Bajazida II. Osim toga, *Historia* je mnogo više od puke kopije Sagundinova djela, budući da na mnogim mjestima donosi brojne detalje koje Sagundino u svome djelu ne spominje.

Time su ukratko predstavljeni autori koje je Petančić očigledno koristio kao izvor za svoja djela, čime preostaje da se nešto kaže i onima koji su Petančićeva djela konzultirali u iste svrhe. Budući da *Historia* nije nikad objavljena, Petančić si je ugled upućenog turkologa prvenstveno priskrbio djelima *Genealogia Turcorum imperatorum* te djelom *De itineribus quibus Turci sint aggrediendi*. Kako je pokazao Kniewald (1961), ovim se djelima prvenstveno služio Petančićev poznanik Ivan Kuspinijan, koji prvo djelo obilato citira u svome *De Caesaribus atque Imperatoribus Romanis* dok je potonje dao i službeno objaviti u tiskanom izdanju 1522. Ovog diplomata i povjesničara habsburške monarhije uz Petančića veže i činjenica da je na dvoru cara Maksimilijana I. (1508-1519) bio predstojnikom carske knjižnice, a ostao je zapamćen i kao predan kolekcionar i objavljiivač rukopisa, prvenstveno srednjovjekovnih. S Petančićem mu je zajedničko i to što se, možda i po uzoru na svog tada već preminulog poznanika, nakon Mohačke bitke 1526. intenzivno posvetio proučavanju osmanskog carstva, rezultat čega je i djelo *De Turcarum origine, religione ac immanissima eorum in Christianos tyrannide*, objavljeno u tiskanom izdanju 1554. godine (Herbermann 1913).

5 Jezična obilježja djela *Historia Turcica*

Petančićev se jezik u djelu *Historia Turcica* uvelike pridržava načela klasičnog latiniteta, no odstupanja su ipak brojna. Pritom je jedno od najčešćih odstupanja promjena grafijskog bilježenja skupine *-ti-* u hijatu skupinama *-ci-* (npr. *peciisti*, *ocium*) i *-zi-*. Tako se primjerice *ambizio*, *negozium* i *suppeziae* javljaju gotovo isključivo u tom obliku, što jasno

upućuje na utjecaj talijanskog jezika na autorov pravopis. S druge strane, prisutni su i obrnuti slučajevi, gdje glasovna skupina *-ci-* prelazi u *-ti-* (npr. *offitium, pernities*), što se može tumačiti kao hiperkorekcija. Također je vrlo česta i zamjena diftongā *ae* i *oe* glasovima *e* i *ę* (npr. *ether, fędus*), no i ovdje su prisutni slučajevi hiperkorekcije, kao što su *foelicitier* i *vehementer*. Vrlo je česta i zamjena glasa *m* glasom *n*, i to uglavnom prije glasovne skupine *-que*, kao u *quiscunque* i *utrinque*, a osobito u akuzativu jednine te genitivu množine (npr. *imperiumque, rapinarumque*). Od rjeđih odstupanja od klasičnog latiniteta valja spomenuti bilježenje nepostojeće konsonantske geminacije (npr. *phallanx, summere*) te izostanak iste (*comunis, oportune*), kao i pojedine riječi koje se pojavljuju isključivo u neklasičnim oblicima, a ne može ih se svrstati u neku od već navedenih kategorija. Takve su riječ primjerice *benivolentia, sylva, aduc, lachryma, prophano, anchora* te *iusta* (umjesto *iuxta*). Konačno, rukopis djela *Historia Turcica* obiluje kraticama, od kojih su najčešće navedene u tablici ispod.

Tablica 2. Prikaz najčešćih kratica u rukopisu Ms. Bibl. Solger 31.2

Kratika								
Značenje	igitur	quam	et	iccirco	per	-que	est	enim

6 Načela uspostave latinskog teksta djela *Historia Turcica*

Budući da se, slijedeći Kniewalda (1961), tekst rukopisa Ms. Bibl. Solger 31.2 smatra autografom Feliksa Petančića, njegov se autorski zapis dosljedno poštovao pri prepisivanju, osim u slučajevima gdje je ustanovljeno da se radi o pisarskoj greški, što je redovito naznačeno u bilješkama ispod teksta. Takvi primjeri mahom spadaju u slogove napisane na kraju retka koji se zatim u sljedećem retku ponavljaju, kao što je primjerice niz „aversi ter/terga vertunt“, koji se javlja na naličju 29. lista. U svim je ostalim slučajevima tekst prepisivan u skladu s izvornikom pa čak i na mjestima gdje se radi očitim omaškama, kao što je *sicii* umjesto *socii*, na naličju drugog lista. Također, kao što je već spomenuto, ustanovljeno je da je pojedine

dijelove teksta, uglavnom početke poglavlja, Petančić preuzimao od Sagundina. Na tim je mjestima također dosljedno praćena Petančićeva verzija teksta, dok su odstupanja od izvornika posebno naglašena u bilješkama. Jedini aspekt izvornoga teksta u koji je intervenirano jesu interpunkcija te bilježenje velikih i malih slova, koji su bilježeni u skladu s modernim standardom. Stoga je, za razliku od izvornika, prva riječ u rečenici redovito bilježena velikim slovom, jednako kao i riječi koje označavaju vjersku te narodnu pripadnost, dok su titule poput *princeps* i *imperator* pisane malim slovom.

7 Historia Turcica autora Feliksa Petančića – cjeloviti prijepis

Nescio an hoc in loco hisque temporibus gratius quicquam mihi aut optatius contingere posset quam eiusmodi mihi officium occasione dari, in quo tibi, praestantissimo atque eximio patri, morem gerere et pacto aliquo voluntati obsequi tuae, meae preces erga te, devotionis, observantiae, fidei documentum aliquid edere et testimonium exhibere possem. Id enim tua singularis humanitas, tua egregia virtus, tua auctoritas, dignitas, doctrina, mores, ingenium, vitae nominisque celebritas ac in me praecipuus quidam amor et haud obscura charitas et benivolentia honesto iure exigere ac efflagitare videntur. Quamobrem, mihi magnopere gratulor quod id mihi ultro videtur oblatum et sua sponte foeliciter datum, quod ut eveniret vehementer optassem et ad quod adipiscendum quosvis labores haud invitus summere neutiquam recusassem. Peciisti nanque a me ut eorum tibi nomina darem, qui Mahumeto Turcorum Regi a primo domus et familiae auctore maiores fuissent, ita cuiusque vita et [...] designatis ut loco et ordine quis quos successisset intelligere posses. Itaque, ut paulo altius repetam, paucis tamen [...] historiam conficere videar [...] **[f.1v]** te praesertim, cui, pro ea quae in te sita est doctrina et diligentia, penitus ista nota explorataque sunt, praesertim qui rerum vicisitudines, quas vulgo fortunam dicunt, et modesta hominum gravamina metiris lance. Ideo scis et scita censes Christianorum propter crimina Dei veri maiestatis laese haec crudelia posteris flagella dari fecisse destinata.

Ad excidium ire Turcorum regnum et gloriam iam destinata protendunt fata teque, Princeps excellentissime, ad eius gentis perniziem natum praescribunt superi. Igitur, cur refugis certa tuae gloriae fata? Molem iam nutantem quisque facile potest, quo cito ruat, digito pellere quoque. Nam in illo Varnensi calamitatis agro, dictum puta, Princeps, aduc extant pignora belli: ossa inhumata virum, horrentia Turcis, quae te vocant, quae te citant fatalem gloriam tuam ne differas, victor! Duces habes et milites Panonios quoque a stirpe duos. Cur igitur Oceani a littore maris milites cogis, linguas, moribus desides, quos inhibent accedere fata. Quamobrem,

si consulto superum libet gerere bellum, crucem Christi ut clypeum summe leva, gladium de[f.2]stra, Christum belli tibi socium precibus vendica gemens. Universa enim ille regit, varioque rerum cardine versat et quorsum velit illuc numen vertit, secundas regum accedere vices. Nec reges potuere summi aut incensi gloria duces rerum potiri, aut secunda quandoque gerere bella, ni se ille prius fecerit ducem, supera qui et infera regit nutu suo. Igitur huic cęlesti regi, huic domino, huic duci, dum bella geris, adhęreas, Princeps, si gratiam consiliorum tuorum, si dignitatem, si honorem tibi vindicare optas.

[f.2v] Turcarum³ gens ab annis sexcentis et supra a Scythis (qui trans Thanaim Asiam versus nul[la stabili]⁴ sede, nullibus urbibus, nullis certis et per[f.3]petuis do[miciliis ca]mpos⁵ patentibus va[re passim]que⁶ incolere soliti sunt) originem traxit et veluti rivulus quidam e fonte inde emanasse videntur. Huic rei argumento esse potest quod, primo Pontum et Cappadoziam transgressi, ad reliquas inde finitimas partes sensim illapsi sunt. Acc[e]dit⁷ vitę morunęque similitudo, habitus cultu[sque]⁸ corporis, equitandi sagittandique ratio et omnino rei militaris communis quaedam et patr[ia]⁹ disciplina, et, quod sine ulla dubitatione cuique probari possit, linguę ipsius ac usus loquendi cognatio. Hi, pava¹⁰ manu, primo latronum more – clandestinis quibusdam excursionibus ac insultibus – vires sibi vindicare conati, confluenta subinde, ut fit, huiuscemodi generis hominum multitudine. Occupatis oportune quibusdam montibus claustrisque (unde per occasionem facile irruptiones fieri possent) usque adeo emergerunt ac

³ Ostatak odlomka, izuzev posljednjih dviju rečenica, u cijelosti i gotovo bez promjene preuzet iz djela *Othomanorum familia seu de Turcarum imperio historia*, autora Niccolò Sagundina.

⁴ conieci

⁵ conieci

⁶ conieci

⁷ conieci

⁸ conieci

⁹ conieci

¹⁰ videlicet pro *parva*

sublati sunt animis ut palam iam et pari Marte adversum finitimos de agri possessione certare non vererentur. Denique, procedente tempore, sive negligentia Gręcorum, quorum de re agebatur, sive fatali quadam necessitate et rerum varietate humanarum, sive permissu cęlestium, aliter iam de huiusmodi imperio praescribentium, ita [f.3v] celeri succrevit cursu ut, opinione omnium, citius non modo Pontum et Cappadociam, verum Gallaziam, Bythiniam, Pampiyli[am], Pisidiam¹¹ utranque Phrigiam, Cilices, Cares et [eam]¹² Asiam quae Minor vocitatur, ad oras usque Ioniae et littora Gręci nuncupati maris occupa[rint]¹³ et in suam potestatem redigerint. Nec unumquendam principem, sed alios alii duces et varia auspicia quasi per factiones secuti. Regna nonnulla olim ditissima expoliata ac concisa a primis sedibus regni et glo[...] mutata penitus contrita gratiam, dignitatem, honorem nominis ammisere.

[f.4] Ex¹⁴ hac itaque gente, quinquagesimum ab hinc et centesimum circiter annum, Otomanus quidam, exigui tum census et obscuri inter privatos nominis, ex [f.4v] collectitio quodam et gregario milite, non ingenti manu propter seditionem conflata, crassari¹⁵ passim et quae vastare posset praedabundus invadere, neque reliquias Christianas¹⁶ solum vexare atque prosternere verum etiam homines ipsos suae gentis sine ullo discrimine armis infestis petere et qua daretur populari ac sibi subdere occępit. Iam enim Turcorum ipsi duces ac principes, dominandi cupidine et plura habendi libidine commoti, sese invicem infestare coeperunt et eo usque superandi studio ac vires hostiliter exercendi proveci sunt, ut bellum domesticum intestinunque omnibus viribus gerere viderentur. Hanc Otomanus ille nactus occasionem, quae moribus utique et libidini suae congrueret ac idoneam videretur posse suppeditare materiam,

¹¹ Kod Sagundina ovdje stoji *Persiam*.

¹² conieci

¹³ conieci

¹⁴ Ulomak od početka, zaključno s dijelom “fundamenta iecisse videretur” u potpunosti i uz manje izmjene preuzet od Sagundina.

¹⁵ Kod Sagundina ovdje stoji *grassari*

¹⁶ Kod Sagundina ovdje stoji *reliquos Christianos*

adscitis¹⁷ undique omnibus, qui pro ingenio prædę rapinarunque percupidi essent, quive studio quosvis opprimendi spoliandique flagrarent, auctoritatem¹⁸ brevi adeptus est. Oppida quaedam per oportunitatem aggressus, alia vi coepit, alia deditione subegit, nonnulla (ut metum incuteret) dirripuit atque evertit, ut hinc futuri incrementi nonadmodum aspernanda fundamenta icisse videretur. Accessit ad hoc accerrima pestis, quo malum calcaria adderet malo. Regulus quidam, maiorum [f.5] suorum emulus vitae, tum factinore suo nobilitatus, latro Caramano cui a maiorum stirpe nomen erat, haud levi crassatorum¹⁹ conflata manu, viribus Otumano iunctis, ut altissima flumina quaeque ad perniciem hominum tacito labi coepere sono, inito imprimis foedere belli, diversis utique viis, quo doli subtecti minus apparerent, lento sedem quere Marte cepit. Iccirco in Cariam opprimendam, non ut maiores fecere sui, incertis diu vagando sedibus, sed quo pignora regni posteris adiiceret, mira latronum conflata manu, contendit. Postquam in presentem locum venit, non excursionibus crassari²⁰, sed palam, ut opprimeret eius gentis inclyta regna, sevirare coepit, quae res ad arbitrium fati discrimine venit. Cariam demum ac Ciliciae quoque ea littora, quę Cyprio mari vicina sunt, crudlibus²¹ perdomuit armis ac dedicata diu tenuit oppressa tyrannidis iugo. A Mahometo novissime pulsus, ad Persarum regem se contulit exul, posteritate regni privatus et gloria. Alter præterea Auranis appellatus et ipse quoque non ignobilis. Otomoni cum posteritate ab eo geniti, bellorum socii, vixere diu. Concisa tandem progenies mali funditus iam eversa est.

[f.5v] Orchanes²² deinde filius successit, qui ambitione et audatia patri non erat absimilis. Ceterum disciplina rei militaris longe pericior, copiis apparat[f.6]uque opulentior et instructor.

¹⁷ Kod Sagundina ovdje stoji *ascitis*

¹⁸ Kod Sagundina ovdje stoji *auctoritate*

¹⁹ videlicet pro *grassatorum*

²⁰ videlicet pro *grassari*

²¹ sic!

²² Dio koji nedostaje dodan prema Sagundinu, od koga je preuzet tekst do "evexerit ac propagaverit".

Nam liberalitate animi, facilitate morum, dexteritate quadam ingenii, foelicitatis et bene probeque imperandi, commoditatis opinione ingentem sibi undique multitudinem comparavit, quorum animos, semel ad se prosequendum allectos atque conciliatos populari, deinceps facilitate quadam, comitate, consuetudine atque largitionibus mirum in modum in offitio retinebat. Quo factum est ut rem incohatam a patre suapte ipse industria, diligentia, studio, cura, prudentia comode profectus auxerit et longe lateque evexerit ac propagaverit. Interea diu iam territos armis ad benivolentiam revocare induxit animum. Existimabat enim, quod bello et rapinis maiores sui pepererant odium, comitate quadam deliniri posse. Amicitia enim quam benivolentia facit bello parta perpetua est. Igitur cum popularibus phēdere inito pacis benivolentiam quēsitam subtexit facile. Ocio tandiu intentus domesticis rebus vacare cēpit – iam speratē gloriae sibi, quam cupidus hēsitabat, incrementum propagaret. Horrida erat Scytharum gens ac in Asia verna, earum atque rerum, quae ingenium foveant, nuda penitus et exul. Igitur ut maiores suos, atroci bello quotannis gesto, copiis exutis, [f.6v] tot calamitates rependere flagrabat animo, corporis viribus magis rerum potitos esse. Igitur, quo viribus animi eorum gloriam superaret, avidus cēpit vestigia ingenii vera quērare. Arabes propterea, liberalium arcium peritos satis, inventos in Asia passim, premiis magnis allectos regis, venire ad se deinde iubet. Quamobrem Scytharum gens maiorum nomine contempto spretoque, Orhamo sub duce, gloriam belli sapientiē studio adequavit. Iis demum artibus dux magnanimus Scytharum imanitatem Turcorum gloria illustrem fecit. Quamobrem regnum ex pauperrimo ditissimum, ex sēvero mite, ex agreste cultissimum, brevi tempore effecit. Foelicia enim regna esse quibus philosophi prēsunt reges.

[f.7] “[...]”²³ parens ob beneficia pietatis ferre. Nec ea res falsum me habet, quo aliud armis decernerem ac modo a²⁴ aliud animo vellem quae pacis sunt amore socio contendere. Nam, ut alia magna et egregia omittam, quae concordia imperii novissime tibi volenti reddet, odium, quod in me concepisti deliniri, tandem pace mutua in arbitrio esse. Sortiri ferro imperium, ut optas, si ad votum venerit, facile videri quidem, sed charorum iam sanguine fuso foedera inire haud est facile. Postremo, quod difficillimum inter mortales esse, gloriam si viceris, invidiam haud vincere possis. Nunc, quoniam mihi belli necessitas finem dicendi facit, per hanc dextram quam pacis offero, per imperii fidem moneo obtestorque ut hos cives, qui tibi genere propinqui sunt, pacis beneficio conserves caros, neu malis alienos adiungere. Alieni siquidem hostium plerunque declarant nomen, quam sanguine coniunctos eodem sub imperio continere. Non hostes, quos in me iam paratos habes, de tuis si non fidis, praesidia imperii sunt. Quandoquidem²⁵ dixerim mutua benivolentia tecum eadem imperii fovere sceptrum. Sed amicus iste, quem neque armis cogere neque auro parare possis, officio ac fide promissa ad arbitrium velis retinere. Nemo autem amicior est quam eadem quis de gente ortus. Aut quem fidum Turcorum invenis, quos amicum bello petere crudelius cogis [f.7v] ac te mihi fidum praebes, qui cum Turcis habes iam foedera icta? Exercitus parare, copias invisas in Thraziam ducere, naves ac comeatus quaerere atque tuis praemiis allecti hostes venient, tuoque in casu gravissimo, ne armis quidem imperium lacerandum petant, quos vades habes, quae pignora tuta? In acervum si ieceris flammam eam imprimis tu extinguito. At cum nequiveris languens, tuo tibi illata te pacieris vulnera. Hostes siquidem magis solent imperia adimere quam adempta reddere. At qui suo sese foderit gladio paricida est. Paratos igitur quos evocas hostes in caput tuum imperiunque, ipse tu, acerrimus hostis, excidium machinaris. Desine igitur cum aduc tibi,

²³ Novo poglavlje započinje usred rečenice te bez naslovne ilustrirane stranice što znači da najmanje jedan list rukopisa nedostaje. Poglavlje je posvećeno sultanu Muratu I.

²⁴ sic!

²⁵ sic!

si sapis, salutis optio datur”.²⁶ Hunc itaque et copias eius mature in Thraziam per Hellespontum traduxit, ea condicione ut consummato confectoque bello navigio rursum domum per Hellespontum remitteretur. Hoc pacto Turcorum gens Amurate principe, Gręcorum ductu et opera, in Thraziam ex Asia cum armis traiecit. Verum cum Amurates ipse, non quid promiserit, sed quid sibi posset conducere animo volveret sagaciterque longe prospiceret, consulto bellum protrahere ac in dies causando differre procrastinareque coepit. Ratus hinc fore, ut Gręcorum viribus diuturnitate belli ac discordiarum atrocitate utrinque consumptis enervatisque ipse integer fractos iam et defessos adortus facile superaret atque opprimeret. Ubi igitur diuturno bello mutisque contentionibus deficere Gręcos [...] ²⁷

[f.8] [...]na pro more a pontifice maximo insignitus imperator ingenti conflato exercitu Danubium amnem traiecit [...] magna spe victoriae fretus. Ubi tamen discrimen inerat loci, exploratoribus p̄missisque, sine ordine vagaretur miles, ad signa continebat duces. At Gallorum superba phallanx, exercitus socia tanti, sua passim fovebat castra ac ducis imperium sui. Sed plaerunque (ut fit) Gallorum animus, in consulendo levis, imperium ferre nequit. Igitur sine ductu vagabatur p̄ceptus, quod imperator magno esse periculo cernens monere ac hortari Gallorum aggreditur ducem: “Non equidem me fallit, dux inclyte, maiorum tuorum ac p̄sentem mihi gloriam intueri – amplissima enim domi regna, imperium iustum, religionem Dei habere Gallos ac incrementa fidei p̄clara. Gallorum gens in orbe semper cuique sortita est genti, sed metiri tempora prudentis est viri, atque ubi inest terrarum orbem, mores hominum quoque, quibuscum bellum gerimus modo. Ferozia animi quoque ut eius est gentis, incruenta Galli gessisse ac vicisse bella et, quam sibi fortuna ferox demeruit sortem, eandem habuisse

²⁶ Govor parafraziran po uzoru na Micipsu, prema Sall. J. 10, 1.

²⁷ Ovdje završava tekst stranice rukopisa, a tekst na sljedećem listu donosi događaje vezane uz bitku kod Nikopolja (1396.), što znači da se radi o ulomku iz životopisa Bajazida I. Iz rukopisa je stoga očito iskinut list na kojemu se nalazila ilustracija sultana Bajazida I., a jedini ulomak iz njegova životopisa umetnut je usred poglavlja posvećenog sultanu Muratu I.

Gallos fama refert. At istic varię gentes earunq̄ue celeberrimi mores legem aliam p̄scribunt belli. Iam in Mysia²⁸ sumus, ad Macedonum procedimus oras. Leva est pontus ac Panonię ad Hystri fontes littora quęque, p̄sentis pignora belli. Ad dextram quoque Illyrii sedent, genus hominum a stirpe clarum. Inde Ionii littora maris, Treballi ubi montium ardua colunt. [f.8v] Dehinc Dalmatę²⁹ inclyta quęcunq̄ue regna haud olim incognita Gallis. Nam si bello vi vicimus ac superabimus hostes, hos socios belli, dux, posce tuos. Igitur animi contine[...] ac modestia pendens belli patere leges. Instructa (ut me cernis) procede acie atque animo cautus volucre tuo paratos tibi iam affore hostes. In campum Varnensem, propter littora ponti, si gloriam hęsitas, illuc procede ac animi vires, virtute partas, feras p̄ te, fatalem gloriam tuam quęrere ferro.” Callapum subinde magno cum exercitu adventare increbuit fama. Imperator iccirco commodum pugnę locum p̄occupare accelerat. In p̄sentem igitur locum ambo eodem momento apparatus veniu[nt]³⁰: castra metatur imperator et paulo distincta Galli. [Cum]³¹ positi sistunt, a latere hostes dehinc sub vertice clivi disponunt acies, hoc unico perituri bello. Delinita enim tum erat, abrasa et cassa gloria Turcorum, belli calamitate in Asia gesti. Postridie concursus utrinque leves fiunt. Pede Galli pericula inire tentant belli ac ad vallum usque renitentes parum pellere hostes. Interim Panonii duces, Turcorum cognito astu, castra muniunt peditum robore magno. Stant pro castris acies ad tubam instructę. Procedunt quęrere bellum. Refugiunt Turci. Bellum tandem utrinque in crastinum differunt. Adest aurora, bellorum comes. Parantur utrinque ac in campum inflammatę bello acies educuntur. At Galli pede, ut

²⁸ videlicet pro *Moesia*

²⁹ sic!

³⁰ conieci

³¹ conieci

dixerim, per contemptum freti, tumultu in hostes ruunt. Occurrunt Turci ac simulata refugiunt fuga. Tum Panonii duces, iam sperantes Turorum³² a suis...³³

[f.9] ...regno incrementa amplissima addere contendebat in Rasię regnis. Tunc in Illyrico quoque nonnulli erant Reguli, maiorum et sua virtute illustres, quibus instaurare bellum ob seditionem cepit. Igitur elatus crudeles servitutis popularibus ferre indixit leges et, quo imperata facerent, dari obsides iubet, ac nisi fecerint, ferro comminari. Post ubi immorari nimium [iu]ssa³⁴ exequi cernit, exercitum parat, obsides dari iterum iubet, ad certum atque p̄scribit diem. Iccirco, quo rem p̄veniret, ambiziosus animus regis munera preciosa valde Razianorum Mazedonunque principibus hoc astu legat. Tum indicit dolo transfugas esse, idque palam criminis notat. Igitur Stephanus Macedonum Rasianorumque cęsar, dux singularis et miles cogere exercitum ducibus iubet. Ac optimates ad cetum³⁵ (ut regnis consulant) evocat. Dehinc paulo commoratus in regia secum comessari monet. Inter convivas erat dux Illyricus quidam, nobilis pugil, cui Myloni Chablę nomen erat, Turcorum et acceperat dona. Sic tandem caesar exorsus ait: “Vos Raziani, Mazedones ac cęteri duces ac tot regnorum proceres, si me maiorum vestrorum gloria ac vestra precipue virtus, mihi cęsari spectata diu, verba facere admonerent, falsus in posterum obsequium fortunę viderem inquirere. Sed quoniam grazia, dignitas, honor, utriusque proceres quodam vulgi de sublime iacta rumore volvuntur. Sed virtus lubrica p̄cepsque fuerit nunquam. Quid igitur rumor, ut dixerim, ferat, haud equidem fallor vos duces in meam co[f.9v]nsulto sententiam ire. Haud quenquam accuso sed rumorem refero. Id demum ad arbitrium censeat quisque. Non inficior sed causidico imprimis. Non licet, ni

³² sic!

³³ Ovdje završava umetnuti list koji donosi događaje vezane uz bitku kod Nikopolja, odnosno uz život sultana Bajazida I. Na sljedećem se listu nastavlja poglavlje posvećeno sultanu Muratu I.

³⁴ conieci

³⁵ videlicet pro *coitus*

reffellat³⁶ testes, reum instituere causę. Sed quod a maioribus acceperam, prę me feram, proceres – concordiam regni optimam esse ducem. Paratos iam cernimus hostes, quo cum duce gerimus bellum. Nostras vires abrasas esse, iam cassatas diu. Quod superest regni nisi concordia vestra, ne labatur? Foverit iam actum esse tametsi reliquias regni pax vestra non protegeret, proceres, parum incrementi ad belli pręsentis excitandam gloriam ferret audazia. Sed illa quidem lapillos iactos, ne ruant funditus, compręhensos fovet. Rumor est tamen spectatus passim, vos duces. Quid porro dicam? Luctu gemens et lachrymis conficior. At equidem dicam quę fata pręsentia versant, sed veniam quęso? A Turcorum rege acceperisse munera. Et in medio belli desertores esse. Sed per hanc fidem et imperium regni vos moneo et obestor: in me caesarem vestrum tęla converite primum atque criminis quicquid fecerim poscite poenas. Quam fidem cominus datam Turcorum pervertite dolo. Nam superi spectant ac dii quoque recte hominum factis sua tandem pręmia rependere. Diis igitur sociis fretus et quaeque superum numina extant supplex imploro, ferant in hostes opem”. Conticuit tandem, dolorem cum gemitu miscens. Tum Illyricus Mylo, quem dixeram ante, audens animo sic affatur: “Caesar inclyte, pro me loquor. Alienam enim [f.10] in hoc gravissimo foro agere vehementer erubesco causam. Capitalis enim res est atque caput suum protegere quisque optimus debet, ne vecordia periat³⁷ quidem. Verum enimvero tot ubi criminis accusantur bello inclyti duces, opere tuum est, cęsar, accusatorem sceleris tanti coram esse. Nec deesse testes spectatos fide, sed rumor accusat dicit cęsar non inficias eo. Hoc enim accusatore, proceres, incerto quidem criminis quandoque potuit institui causa vix iudico posse. Sed quorsum dubia ista merita causę concident procul attendite. A rege Turcorum accepi dona. Fateor quidem sed transfugam esse ac in acie desertorem protinus inficior Mylo. Quandoquidem, cęsar, tyranni repudiare dona capitale quidem est at capiendo simulare fidem, capitalem retorquere pęnam quo astu possis

³⁶ sic!

³⁷ sic!

solerçię quidem et non criminis esse. Fateris enim, çesar, maiorum ac meam virtutem tibi spectatam fuisse diu. Tuę laudis, inclyte çesar, fomenta amplector libens, sed quorsum concidit aspice, precor. Atque clemens tu Myloni, vecordia ne labatur, feras opem. Macedonum regum vetusta hoc iura volunt: ubi crimen admittitur, criminis ibi agatur causa. Igitur ad regem Turcorum me conferam, admissam criminis, ut rumor est, causam agere”. Igitur de convivio ira percitus exiliit. Sociis accersitis ad Turcorum castra it celer. Post aliquot itineris dies ad exercitum Turcorum venit, magno elatus animo, ob praecla[f.10v]ra virtutis factinora cuius flammam Mylo fovebat in pectore. Igitur ardens exequi contendit ac ferro decernere sortem. Stupent iccirco Turzi ac ducis adventus explorant ca[...] ad imperatorem intromissus, quem concidens veneratus est. Porrecto ei cum coturno deosculando pro [...] pede exasperatus contemptu Mylo arreptum subito leva pugionem excussit, dextra ac in femore subito moriturum percussit regem pugionem. Inde rotans miserandi lethi vestigia quęrit. Confossus tēlis tandem praeclarę virtutis suę fatales exequias persolvit Deo vultu ethera spectans, dextra cuius in hunc usque diem, virtutis et glorię çternum pignus, in valvis Bursiae, quę Mysię est civitas inclyta, argentea vincta pendet.

[f.11] Mahometes³⁸ frater hunc subsecutus regnum incruente adeptus est. Is tum armis et diligentia, tum bello et astu, regnum terra marique non modo incolume tenuit, verum etiam adiunxit³⁹ vehęmenter. Flaccis, ferocissimis et [f.11v] bellicosissimis nationibus, trans Danubium mare versus Eusinum late dominantibus, bello prius et crebris excursionibus labefactatis atque attritis tributa gravia imperavit. Nonnullos regulos Turcos in Asia vi armisque oppressos regnis penitus spoliavit. Tum Flacci, miserandas calamitates libertatis iam ademptę, quod vectigalia etiam a Turcis quotannis imperata vix solvere poterant, iniquo

³⁸ Poglavlje posvećeno Mehmedu I. počinje dijelom preuzetim od Sagundina, a preuzeti dio završava riječima „penitus spoliavit“.

³⁹ Kod Sagundina ovdje stoji *auxit*.

ferentes animo decernunt aut mori aut maiorum in libertatem se vindicare bello. Id demum viribus et armis magnanimi viri exequi parant. Horrida enim Flaccorum gens est, ad seditionem atque natura labitur prona. Nulli parent Flacci ac morum obsequia gerunt nisi domiti prius illi fuerint bello. Ad praescriptum igitur diem, soliti ante vectigales pecunias ad imperatorem ferre, quod immorari longius procuratores gaze cum cernerent, tandem veriti volvere secum et inquirere causam, mitunt⁴⁰ nuntios monere et hortari tributa solita dedant. Sin minus, graviter comminari armis iubet imperator. Iam Flacci, cum armis, tum astu bellum intenti gerere, clam paratas copias passim detinebant. Nuntius imperatoris tandem missus ad Flaccos venit. Monet et hortatur tributa pendere, sin minus pacem commutari bello velint. Hac nuntii voce vehementer conciti, in eculo captum, res miseranda, figunt, ob quam iniuriam haud profecto parvam exercitum cogere et arma iubet⁴¹ et quo possunt dolo bella gerant. Magnus iccirco Turcorum exercitus, Hystro traducto, vacuas hostium sedes [f.12] nactus flammis, urere et demoliri quaeque divina et humana cepit. Procedit ulterius querere bellum. Tum vacua rura et nobiles vicus⁴² exstare mirantur hostes. Referunt pedem Flaccorum veriti dolos. Ex silvis tum prodeunt celeres, mirabile dictu, Flaccorum acies instructae. Occurrunt hosti. Iam nox aderat. Fit pugna. Instant Turci haud equo pugnae loco, sed Flaccorum turba ferro ruit. Querere⁴³ mortem instant et duces simul. Per maiores et pignora regni obtestantur virtutis et libertatis sint memores. Nox interea aderat caeca ac sylvae atrae, noctis socię. Coeunt Turci redimere bellum, Flacci prohibent. Nam sylvae et nemora, cognita diu, ferunt Flaccis opem. Iccirco ex insidiis, caligine contacti, umbrę fidentes vincere cominus gladio certant. Nam robora sylvae scuta ferunt et umbrę congeminant viros. Vix oppugnant hostes. Trepidi tandem vertunt terga. Insecuntur

⁴⁰ sic!

⁴¹ sic!

⁴² sic!

⁴³ sic!

hostes, nocte duce, vincunt, sternunt, concidunt Turcos. Sexaginta circiter Turcorum milia eo in bello desiderata sunt.

[f.12v] Amurates⁴⁴ subsecutus est Mahomedem patrem. Qui per id tempus in Asia morabatur et, patris audita morte, per Hellespontum in Thraziam traicere conaretur reliquum regnum

[f.13] occupaturus. Imperator Gręcorum triremibus et maritimo apparatu diu prohibuit.

Quatraginta⁴⁵ circiter triremes a Christianis auxilia mendicata conflaverat, quibus Propontidem tutam vigilanter contendebat.⁴⁶ Mustapham quoque reliquum ex Baiasite filiis ut rerum

potiretur emisit et summa ope prosecutus est. At Mustapha superato pugna ac interempto,

Amurates victor, universum regnum iam consecutus, patriis fretus opibus, fortuna quoque

propizia usus, quęcunque incepta eius mirifice secundante, clara factinora edidit.

Thessalonicam, illustrem Gręzię civitatem antiquitate, amplitudine, auctoritate, pulchritudine,

amoenitate, religione, opibus, oportunitate situs tum terra, tum mari, celebritate populi,

prestantia dignitateque civium imprimis insignem, vi captam expugnatamque penitus dirripuit.

Templa pulcherrima et ditissima expilavit, sacra prophanavit, opes ornamentaque perantiqua

exhausit. Hac tantę urbis victoria auctus Epyrrhum ac Etholiam, non obscuras provinziās, in

deditionem suam redegit et reliquo regno addidit. Illyriorum agros vastavit, oppida multa vi

cepit atque expugnavit, alia in deditionem venire compulit, quedam funditus evertit. Cum

Tribalis per excursiones quotannis haud incruenta bella gessit. Erant nonnulli eius gentis duces,

singulari et virtute et astu, prediti belli, qui facile iuga prerupta montium tutabantur armis.

Accedebat ad hoc spectata liberalitas nonnullorum in Lazio regum, qui magnas opes, arma,

milites comeatusque ad presidia belli quotannis subministrent. Iccirco eorum au[f.13v]xiliis

tam diu freti ex rupibus prosilientes clamdestino preliabantur Marte. Genus profecto hominum

⁴⁴ Početni je dio i ovog poglavlja preuzet o Sagundina, sve do dijela "funditus evertit".

⁴⁵ sic!

⁴⁶ Ovu je rečenicu Petančić dodao Sagundinovu uvodu.

est asperum nedum ferum ac fera et aspera quidem loca colit. Iis igitur artibus, his opibus, hoc denique astu incursiones Turcorum diu pertulisse Tribalos⁴⁷. Amurates subinde, ulzionis haud parva extuans⁴⁸ flamma, volvebat animo potissimam Europę iam partem bellis concisam suo adiecisse imperio, Tribalis exceptis, quibuscum pari gloria tot annos haud incruenta gessimus bella. Iccirco exercitum parat in Tribalos ire ac oportuna belli pręferre iubet. Obsidet munitissima oppida passim in itinere nacta. Regionem undique ferro et incendiis demoliri ac homines captos occidere iubet. Refugerant Tribali ac arduis sese, ut dixerim, et pecora queque rupibus tuebantur et initentes⁴⁹ hostes pręoccupare pilas, tēlis ac sudibus pellere contendebat. Amurates igitur, locorum difficultate ac hominum feritate circumspecta, infecto negotio it domum, hanc gentem ratus solo astu domari posse. Tribalorum igitur duces, hac gloria elati, qua cęteris Mazedonibus et Gręcis haud immerito pręferri opinabantur, seditione mutua calamitatem regni parere certabant ac gloriam ex rupibus partam penitus demoliri. Summi quandoquidem qui proceres erant, clandestinis prędis aliena opprimere, cędes exercere, suis denique rebus incrementum stabilere⁵⁰ hac opinione seducti existimabant. Propterea tantum factinus apparentis mali, incensam diu in pectore flammam edere cogit. Ad Amuratem legatos mittunt, firmant foedera pacis, rem aperiunt, auxilia petunt, imperii servare fidem [f.14] obsides pollicentur ultro. Tum Amurates exercitum interea iam paratum illuc ire iubet, pręoccupent altas imprimis rupes ut sint pignora belli. Hoc astu denique oppressos Tribalas, mirabile dictu, imperium servare fecit. Adversus Panonios, quos nostra ętas Ungaros vocat, saepe acie insturcta conflixit. Nam imprimis in patentibus Merule campis, Tetri montis ad radicem, vasta planicies ubi ad exentam⁵¹ procedit et Ionii littora sic nuncupati maris, cum Ioanne, inclito tum

⁴⁷ sic!

⁴⁸ videlicet pro *aestuans*

⁴⁹ sic!

⁵⁰ sic!

⁵¹ sic!

Panonię duce, collatis signis decertavit. Ac diu Ungarorum parva manus in mediis Macedoniae regnis ruens ferro querere bellum, victoria parta, tenuit locum, sed concidit tandem siti ac inedia vincta. Haud fugientem insequi detinet Amurates destinatam victoriam fecisse superos ratus sed hominum cum sanguine cedem vehementer horere⁵². Postremo in illa Varnensi calamitosa pugna, rege inclyto Ladislao Christianum ducente exercitum, acie instructa Panonii duces, signis in hostes munitissimos collatis, preliantur diu equo Marte. Christianus tandem miles, cum virtutis immemor suae, tum religionis singularis Dei, flammam cuius fidei verę fovebat in pectore sitam, stricto agmine ruit in hostes, turbat acies, ac vertit in fugam equitum prima roborum belli. Ubi vero rex ipse castra et Amuratem iam exterritum, neque regno modo sed vitę quoque ipsi timentem, optimatum ac procerum movens agmen, utpote victor inva[f.14v]dere penitusque opprimere perexit⁵³, damno sui capitis et Christianę rei ingenti iactura et vulnere, manu ipse hostili oppressus ac interemptus, victis iam debellatisque hostibus, neque sibi ullam iam salutem sperantibus, insperatam et illustrem victoriam prebuit. Paulo post Amurates Chorinthiacum ischimum⁵⁴, qui vulgo Hexamilium dicitur, summa vi expugnavit et penitus dirruit⁵⁵. Gręcis nonnullis, quorum in pectore pristinę aduc virtutis et gloriae preclara vigeant fomenta, renitentibus ingressum repellebant ferro. Victi tandem conciderunt. Pelloponessum inde ingressus ingentem ac detestabilem calamitatem Gręcis invexit. Oppida multa cepit concessitque militi dirripienda. Predam maximam egit. Muros ischimi⁵⁶ funditus demolitus, ingressum patefecit et Pelloponessum ipsam pene insulam terrestribus copiis illac invadendam perviam effecit. Proinde Gręcis vix tollerandam pecuniam imperavit pacisque condiciones illis ex sententia prescripsit. Demum, inde reversus, navales copias et maritimos apparatus exhaustit,

⁵² sic!

⁵³ sic!

⁵⁴ videlicet pro *isthmum*

⁵⁵ sic!

⁵⁶ videlicet pro *isthmi*

domesticum cultum et regiam suppellectilem ampliorem latioreque reddidit. Vita denique defunctus, subditis atque genti pertriste desyderium sui reliquit. Duos moriens dimisit filios, in incunabulis unum, ex Gręca pellice natum, alterum iam adultum – ad factinora patranda mali et humanam perniziem eum nasci voluere fata. Tum ex Gręca ille parente natus, patre mor[f.15]tuo, ad incognitas effugit gentes, tristem solari puer exilio vitam. Sed maiorem illum alendum pater miserat in Asiam, cui Mahometo nomen erat. Turcorum enim reges coram se vix filios alunt. Mahometus igitur, patris audita morte, candidatorum conflata manu, regnum occupaturus patris Pontum traicere parat. Sed ad naves tum accessisset, mirabile dictu, agmina avium, veluti fugientem insecuntur cęlo instructa. Piceę cum corvis bellum gerere. Sistunt in littore duces, monstra spectant edita cęlo. In modum sperę⁵⁷ agmine facto inire bellum contendunt pice, quadrata acie tandem occurrunt corvi. Fit acerrima pugna. Ultra citroque, veluti in agmine duces, instant aves acies componere rostris, sed parva mora redimunt bellum atque agmine facto traiciunt Pontum. In littore acriter instaurant pugnam. Conglobatę pedibus aves rostris vitę perniziem quęrunt. Concidunt in littore et humana auxilia. Veluti defessę bello implorant. Mahometus stupet futuri protenta⁵⁸ mali. Callipolim e navibus exit. Magos inde, quos Turci arabes vocant, consulit. Quid hoc monstri versant sydera explorat sagax. “Imperator,” aiunt, “avium hec edicere monstra Europeos populos picas esse sed corvos Asiae gentes. Populos innumeros bello vinces volente Deo, at victor tandem concides ipse, hominum iam san[f.15v]guine satur. Quem apprime sitis hominum quandoquidem nulla est tam specta gloria, que sui fati cardine verso haud labari a [...]cta poterit p[re]ceptis, sed imperator dictis audendus parce, easdem cum diis imperii p[er]iculo⁵⁹ posse metiri sedes eorum pozius esse

⁵⁷ videlicet pro *sphaerae*

⁵⁸ sic!

⁵⁹ conieci

quam ho[...] igitur volatiliū certamina, ut dixerim, [...] princeps prudentia iccirco animum metire tuum ne[...] quidem rebus ut alienis excedas princeps”.

[f.16] Mahometes⁶⁰ subinde filius, gubernacula regni ex voto adeptus, instituta tozius regni pro ingenio correxit. Leges ipse suas domi forisque attulit, ærarium⁶¹ locupletavit, [f.16v] nova vectigalia excogitavit, copias auxit, in proceres et aulicos sevre contumelarique coepit. Expeditionem adversus Constantinopolim diu animo volvens, castellum iusta⁶² littus ad hostium Bosphori, paulo ab urbe remotius, aliud dissimulans, incredibili celeritate extruxit atque munivit. Bellum deinde urbi non indixit, sed contra inita foedera, contra iusiurandum, simul atque intulit et gerere coepit. Innumeris demum pene coactis copiis, Constantinopolim obsidere, inclytam urbem, domicilium imperii orientis solis, ac paratis ad oppugnandam diu machinis belli, versum quaque militari eam sepsit manu. Urbs est maris in sinu egregie sita, littus eius iusta⁶³. A lingua Propontidis quadam, sinus ad calcem extensus procedit. Murus deinde, triangulo quodam, ad continentem triplici vallo circumducit urbem. Tot enim copiarum agmina ferox animus iuvenis optime passim disposita, haud parvis muneribus incensos ad gloriam, prevenit duces discrimina quaeque despiciere belli. Sed tormentis nullis belli arte communita menia poterant dirrui⁶⁴. Aditus patere hosti. Discurrunt barbarę gentes, comminantur ferro. Urbem dedant Grai, at imperator inclytus, procerum stipatus manu, maiorum et sua eterni imperii gloria frętus, praesidiis passim communita urbe per queque discrimina pugne excurrit audens. Ammonet duces, premissis allicit turbam. Imprimis pugnat et discrimina princeps ferro abigere tentat. Res eque geritur ad multos conflictata dies, sed fata

⁶⁰ Petančić još jednom početni dio novoga poglavlja preuzima od Sagundina. Preuzeti dio završava riječima “coactis copiis”.

⁶¹ videlicet pro *aerarium*

⁶² videlicet pro *iuxta*

⁶³ videlicet pro *iuxta*

⁶⁴ sic!

superum destinata diu. Quis [f.17] potest destinata ne veniant pellere calce. Prodicio tamen, nullo præcognito discrimine, urbis opprimendę hosti aperuit viam. Post⁶⁵ quartum igitur et quinquagesimum diem inductus cepit penitusque dirripuit, imperatore ipso ingressu hostium confosso atque extincto. Principes optimatesque captos crudelis et sanguinarius carnifex fede⁶⁶ miseręque⁶⁷ iugulari iussit. Quis satis pro dignitate rei tantę urbis casum, tantopere deflendam calamitatem, tot tantaque ab hoste rabido in sacra atque prophana, in viros ac mulieres perimanitatem ac scelus, passim patrata factinora, vel memorare urbis vel lachrymis prosequi vel oratione complecti queat⁶⁸? Peram subinde, illustre e regione urbis appositę⁶⁹ situm oppidum, opulentissimam et claram Ianuensium coloniam, tantę urbis clade territam ac deiectam per dedizionem cepit. Eius demolitus pulcherrimos muros, templa spoliari, sancta violari, reliquum ornatum civitati adimi, cives alioquin tetre ac indigne vexari permisit. Quibus ad hanc diem, proh scelus, nequiter ac nefarie dominatur. Hac foelicitate, hoc prospero rerum cursu vehęmenter elatus, magna adversus Christianos moliri videtur, magna versare animo, formidanda minari, nefanda appetere, permagna denique sibi ac genti suę promittere non veretur⁷⁰. Eius audazię et inpotenti cupiditati, nisi Christiani nostri pe[f.17v]culiari et domestica gravitate, sua auctoritate illustri, singulari prudentia, fręti consilio, armis, opibus terra marique perpropere occurrere induxerint animum, vehęmenter utique dubitandum est et rebus, horret animus dicere, timendum summopere. Quid enim per immortalem Deum non assequetur dominandi libidine et ambizione inflammatus⁷¹, iuvenis glorię et novarum rerum percupidus animus, fortuna, armis, opibus domesticis et quidem non facile contemnendis

⁶⁵ Ovdje započinje još jedan dio preuzet od Sagundina, zaključno s riječima “nemine repugnante”.

⁶⁶ sic!

⁶⁷ sic!

⁶⁸ sic!

⁶⁹ Kod Sagundina ovdje stoji *oppositae*.

⁷⁰ Kod Sagundina ovdje stoji *verebitur*.

⁷¹ Kod Sagundina ovdje stoji *inflatus*.

frētus, si ignavos insuper, si inertes, si sopori atque desidię deditos, si saluti suę minus prospicientes hostes offenderit? Quid ei⁷² non fuerit facile aggredi et sine magno negotio vincere, penitusque opprimere, nemine repugnante? Ut ad votum subinde venit patrati doli. Despotum enim Rasię, virum inclytum, quem, cum sua probata diu ac spectata virtus, tum maiorum eximius splendor illustrem fecerat, simulata fide ut e medio tolleret in parentis asciut⁷³ loco ac Mazedonię sortem illam quę montes tetros citra versatur sita ut facilius falleret patrem dono dedit. Patrem igitur, o impietas nati, paulo post privatum regno exulem fecit, indignum fore ratus. Maiores quę sui bellis variis ac glorię præmiis cumulaverant dudum, maiora ipse quoque non adderet incrementa rerum. Interea equitum peditumve clam [f.18] parata educitur phallanx. Astu enim prævenire, maiorum more, musitat⁷⁴ hostes. Thaurinum ut Panonię oppidum, summa in quo belli videbatur sita, duorum in gremio fluminum, obsideret, licet patrem suum cum ea gente incruenta gessisse bella acceperat olim. Discrimen cognitum tamen. Audentius inire parat fortuna igitur, ut alias, duce exequi cominus ardet. Interea Ioannes, dux Panonię inclytus, explorato Turcorum astu, magno procerum eius regni optimatumque exercitu conflato, peregrinus tum quoque ex gentibus variis, Dei ob pietatem, venerat miles. Danubii mature traducta unda, militaribus oppidum præsiidiis communivit. At Mahometes, eventu contempto, belli viribus simul et fortuna fretus, in obsidione fusa audatius turba, tormentis oppidum advolutis, iusta⁷⁵ pugnam cominus inire iubet, delectam militum imprimis manum evocat iisque commonet dictis: “Non me ducem vestrum oportet, milites, animum vestrum, mihi cognitum diu, maiori in discrimine rerum repentinis incendere verbis. Spectata enim virtus vestra in hoc factum iri bello prohibet. Dura licet, ut cernitis, cum gente bellum geramus. Quicquid tamen veniet duri domare ac mollefacere vester animus poterit, milites. Tot

⁷² Kod Sagundina ovdje stoji *enim*.

⁷³ videlicet pro *ascivit*

⁷⁴ sic!

⁷⁵ videlicet pro *iuxta*

superbos vicistis populos. Europa et Asia, sors laboris, bello parta vestra est. Ad gloriam igitur, quæ vos spectat, me duce, milites, per tæla, per hostes ite læti atque lethum contemnite, viri. Illamque viam, terebrata paries ubi moenia pandit oppidi, ferro [f.18v] rumpite. Fortissimo cuique, o socii, sunt parata præmia viro.” Magnanimi igitur viri, virtute freti, regis edicta sui in pectore fovent. Pulveris atque contacti nube illuc ruunt. Tormentis enim quassata moles nube subtexerat coelum, at Christianus miles inruentes hostes audens ruit pellere ferro. Stat paries demolita viris pro limine pugne. Stant cordi præmia ducum. Viri certant virtutis amore, hostes tandem terga vertunt cum suorum nece. Sed peregrinus ille, quem ante dixeram, miles, qua datur, erupit celer, hostis⁷⁶ cominus invadere ferro. Fit pugna. Mars sevit crudelis ubique, sed Christianus inclytus miles, cum virtute pristina sua, tum singularis Dei auxilio fretus, quodcunque facinus tentare mortis audet. Ut immota phallanx, hostium medio in agmine sita, eminus tælis et gladiis cominus, quacumque datur optio belli, sternit hostes. Igitur Turci cum ingenti suorum clade terga vertunt ac si calamitosa fuga possent redimerent bellum, at Christiani exultant victoria belli instantque conixi ad castra propius pellere hostes. Vacua deinde nacti castra opprimunt. Tum ad oppidum referunt agmina summo gratulari ob victoriam Deo. Quamobrem Mahometus, impedimentis dimissis, calamitatem suorum iniquo ferens animo, reliquiis exercitus contractis it domum. Nam hoc sibi, haud volente Deo, sed suorum vecordia contigisse,olvebat durum in pectore vulnus. Dementem iccirco se insimulavit diu, non ab re tamen. Pigebat eum pudebatque suorum [f.19] intueri vultum. Multas deinde ultor acerrimus, non modo bello, sed excursionibus quidem Christianae, pro dolor, genti calamitas intulit prædas. Dubium quandoquidem belli eventum hoc astu maluit prævenire sagax. Christianorum enim inclyta vicinia quaeque ita exhausit, ita expillavit⁷⁷, ut rarus in illis quidem colonus appareret. Illyricorum præclara semper evertit regna ac servitutis inire iugum compulit.

⁷⁶ videlicet pro *hostes*

⁷⁷ sic!

Triballorum quoque munitissimas in Epyrrho evertit sedes, eius atque gentis superbos perdomuit mores. Altos enim montium assueti aditus colere, principibus trucidatis, sine iugo diu vagans gens fera, sub imperio fecit mitem. Cum Venetis in Lazio potentissimis decem annos bellum gessit. At Veneti, consilio et prudentia, nedum religione singularis Dei freti, ubi maritimo apparatu res gerebatur, superiores evasere, sed terrestribus copiis cominus ubi preliabatur exsuperabant Turci. Facile enim navalem turbam instructi equites repellebant. Diu ita certatum est vario eventu rerum. Subinde, exercitu terra marique clam parato, Euripum, in Pelloponesso Venetorum oppidum, obsidere contendit et incruento Marte per prodicionem coepit. Deinde, paululum interiecta mora, in Albanensium irruiet sedes, propter littora Ionii, ut aiunt, maris. Venetorum que tunc servabant imp[...] [f.19v] Scutarum atque munitissimum oppidum vallatum ingenti robore obsedit et tormentis quatere oppidi molem funditusque evertere animum induxit ferox. At cum res ad votum venerat, tota delecta militum agmina parat in oppidum irruere. Premiis allicit duces at magnanimi viri parent duci, ac in disruptam ire molem aut mori contendunt animis. Interea dirutos oppidi muros, duces et milites incluta presidia simul muniunt. Arma, tela sudisque parant ascendenti obicere hosti ac piceam eminus eiciunt flammam. Fit diruto in lapide haud incruenta pugna. Diu hostes in mole connixi simul iam prefixerant signa. Stant iusta⁷⁸ Veneti duces et ferro cominus ardent pellere hostes. Sudibus tandem ac ignis picea flamma hos in fugam vertunt. Igitur, negotio infecto, rerum ob inopiam Mahometes, presidiiis communitis locum, movet castra. Deinde pro pignore pacis oppidum Veneti dedunt Turcis, haud parvo preventi dolo. Existimabant enim commeatum defuisse et importari illum milites ac arma magno sine periculo nequibant. Cerciores facti haud defuisse necessaria belli, puduit iam inita pacis foedera servasse. Sine indicto deinde bello, non

⁷⁸ videlicet pro *iuxta*

certamine mutuo quidem, mille tamen dolis iniurias ab hoste factas ob pacem servandam pertulere animo constanti.

[f.20] Finium interea gravissimę exortę lites inter duos potentissimos reges, Mahometum, Turcorum regem, et Issuncasanum, Persarum regem, quę nullo pacto sedari poterant ac mutua quandoque metiri pace. Nam ad bellum utrunque, laudis emula, urgebat ambizio. Ferro igitur componere fines decernunt ambo. Iccirco exercitum parat pro sua gloria quisque. In presentem pugnę locum contendunt ire, fodera⁷⁹ malunt icere bello quam differre verbis mentita diu. Pax enim litesque bello decrete, concordia animum fovent. Adsunt igitur superbi reges copiis instructi et metatis pro more castris. In acie sistunt. Perlustrat finium deinde lites quisque suas. Postridie educunt acies, mirabile dictu, gemmis fulgentes et auro. In hunc atque conduunt modum: Issuncanus initio montis iugum cum parte copiarum occupare statuit et a fronte et a tergo circuiturus hostem. A littore quoque, quo sinistrum eius cornu tegebatur, alios obiecturus ut undique urgeret. Preter hęc quindecim milia premissa cum sagittariorum manu limitem finium amnem, qui duo agmina interfluebat, transire et obicere sese Turcorum copiis iusserat. Si id demum conducere non posset, retro cedere in montes et occulte circuire ultimos hostium. At consulere rebus suis fato invito sapientissimus etiam nequit. Res humanas quocunque imperat modo, fortuna regit. Nam ubi partes labant summa turbatur, altissima fortunę [f.20v] quęque tacito labi imperio. Arzanes, Issumcasani filius, equitatu dextrum cornu tuebatur, additis funditorum sagittariorumque sedecim milibus. Carię deinde dux transfuga peditibus merzede conductis viginti milibus prepositus. Hoc erat, haud dubium, robur exercitus. Issuncanus vero, pro castris Persarum stipatus agmine, oportune ubi posset occurrere hosti volvebat animo. In levo cornu Ali Medus decem milia Medorum equitum habebat. In subsidiis Bactrianos bellicossimas locaverat gentes. Hyrcani deinde equites, his proximi, dextra

⁷⁹ sic!

levaque depositi. At Mahometus phallangem peditum, qua nihil apud Turcos validius erat, castrorum in fronte constituit. Dextrum cornu dux Gręcię tuebatur. Huic proximi stabant plures sui quisque agminis duces. In levo, quod ad littus pertinebat maris, militum robora sub signis observabant duces. Sinistrum dux Asię Cariorunque adiuncta manus cornu tuebatur. Iam in conspectu, sed extra tęli iactum, utraque acies erat cum exercitus ambo inconditum et trucem sustulere clamorem. Quippe semper circumiecta nemora ac cavę petrę quantumque⁸⁰ accępere vocem multiplicato sono referunt. Mahometus inter signa peditum ibat, identidem manu suos inhibens, ne suspensi acrius concitatis equis capesserent bellum. Tum quae poterat obequitaret agmina is arta oratione, ut cuiusque animis aptum erat, milites alloquebatur: **[f.21]** “Turci, tot bellorum in Asia Europaque victores, tot regnorum bellicosissimas gentes ad subigendas virtus vestra adducet, viri, et glorię vestrę famam terrarum vix orbis capit. Incumbite animis, me duce, efflagito, Persarum fęminas vestris haud victricibus armis, sed loris cęssas, in fugam vertere. Lacedemonios olim, ut fama est, nostrumque modo imperium servant, collatis in acies signis vicisse Persas, aut vestra modo hoc iddem⁸¹ facere dextra nequit? Animum igitur incendite, viri, ac virtute pristina freti erigite vires. Vestri in conspectu ducis, sors glorię, parta pręmia poscere ediscite, viri”. Issuncasanus equestri pręlio decernere optabat pedites Turcorum, quos ianicaros vocant, exercitus robur esse coniectans. Ianque etiam dextrum Mahometi cornu circuibant, quod ubi Turcus conspexit, duabus alis equitum ad iugum montis iussis, subsistere cęteros in medium belli discrimen strenue transfert. Subductis deinde Illyricis equitibus, pręfectum eorum occulte circuire tergum suorum iubet, Asieque coniungi duci et quod is imperasset inpigre obsequi. Iamque ipsi in medium Persarum quaque circumfusi egregie tuebantur, sed conferti et quasi cohęrentes tęlis petere hostem non poterant. Simul ut erant infesta in eosdem concurrentia implicabantur. Tandem instant acies comuni discrimine rerum

⁸⁰ sic!

⁸¹ sic!

atque animis incensis duces cogere milites ferro otius⁸² decernere [f.21v] lites. Instant Persi, occurrunt Turci. Immoti passim utraque phallanx gloriam ferro metiri poscit. Issuncasanus tandem dux et miles haud impari cernens gloriam belli ac cędem ubique parem, agmine iniecto coepit primus discrimina rerum maiora ac suorum cędem cominus pellere. Contendit igitur ferro bellum instaurare ducis pęsentia. Cędunt⁸³ tamen Turcę ac repetunt castra cum cęde suorum. Insecuntur Persae per tęla per hostes fatalem belli gloriam vincere, fortuna duce. Mahometus subinde calamitatem contigisse suis gravi ferebat animo. Sub signis tamen continere milites ac periculum belli tentare, neminem clam tormenta parare, educere, adversos in hostes iactare ducibus imperat, quod celerius dicto factum iri servant. Pro castris tandem conferti hostes nil musitant⁸⁴, victoria freti iam pęsens fatum mutari posse. Turbata diu agmina sistunt. Tum incognita Persis tormenta iaciunt, hostes dividunt, acies sternunt ac in fugam vertunt. In castra igitur utrinque acies reductę cum calamitosa cęde. Triginta circiter Turcorum milia⁸⁵ in eo bello desiderata sunt, sed Persarum viginti. Ambo subinde contritis viribus reges, extincta superbię flamma, haud decreta lite domum repetunt. De Rhodiis ulcisci tandem iamdiu fotam in pectore flammam id si fecerit extinguere percupidus animo volvit. Existimabat enim insulam fere parvam, expertem opibus, cuius in littore sitam posse contineri. Igitur ingentes apparatus terra marique, ultro citroque, cogere arma, [f.22] milites, commeatus, atque ducibus imperat, ut simulato cum Illyricis bello Rhodios opprimeret nil sperantes. Sed quo vetustę urbis, florentissimę diu, gloriam repetam ab tot sęculis labantem et cęcam, celeri tum calamo nactus, eadem quae mens parcum sęculis modesta poterit depromere lance. Urbs est sita in insula syderum clemenzia ac opis cultu liberalium artium et apparatus maris olim illustrissima, quam deos coluisse poetę fingunt. Bizanzii igitur ac per littora Ionii nuncupati maris ingens

⁸² videlicet pro *ocius*

⁸³ sic!

⁸⁴ sic!

⁸⁵ Riječ započeta na kraju retka kao “mi-“, ali se ne nastavlja u sljedećem retku.

clam parata classis, duces, militesque arma comeatusque parati. Tum fama mali velotior volat, apparatus hos tandem Illyricum petere Illyricasque bello poscere sedes. Illyrici iccirco haud intrepidi, commeatus parare, oppida munire, auxilia ab amicis poscere, instare vehementer. Asię tum exercitus omnis, passim per littora quęque in Europam transitus, naves prestolari, dii pestem doli avertite talem, quam rem diu coniectantes Rhodii falsi fato caute minus occurrebant dolis. Aversis enim hostibus ab se, segnius consulebant urbi periturae, ab amicis atque auxilia poscere, sed Illyricorum Triballorunque in perniciem intenti animo torpente metiri futura. Conversa tandem doli, ut aiunt, prora, apparatus ambo, momento eodem brevi, Rhodum petunt. Nam cuique malo, alterius in perniciem si labi velit, pocior semper favet aura. Veniunt igitur ambo simul Carię ad littora maris, vicina Rhodo. Onerariis navi[f.22v]bus imponunt equites impedimenta atque onerant simul. Secunda deinde aura, superba phallanx maris nacta in insulam appulit, exponit in littore duces militesque. Instruunt agmina, quęque collatis excurrere parant signis. Nobiles vicos, arva ruraque pręda simul flammaque miscent. Classis interea, vicino in littore urbis statione nacta, anchoris inhęrebat. Terrestris deinde exercitus venit ac in conspectu trepidę sistit urbis. Explorato loco metatur castra ac validis ea pręsidiis munit. Tormenta postea horrenda quęque obiiciunt urbi. Postridie diluculo parant nactos molles quatere muros. Dirutis paulo post pulcherrimis muris delectos adigunt milites patentia urbis invadere męnia. At magister inclytus urbis, exposita passim custodiae turba, rarus enim in urbe tum inerat miles, suorum composita manu audens ruit occurrere hosti ac viritim intrepidus quemque iis admonet dictis: “Pręstet animum vobis, o sicii⁸⁶, vestra mihi diu cognita virtus. Contempto discrimine rerum, si viri estis, ad pręsentem gloriam currite. Veri enim religio Dei, non casus iste, insperatum hoc detulit nobis. Aliud igitur non imploro, milites, vester nunc hęsitet animusque perferre gravia quęque. Imprimis ego, o socii, vobis salvis, primizias immolare pugnę contendam hosti. Vos tum audentes ferro vestrum sequimini ducem. Ne in

⁸⁶ videlicet pro *socii*

diruta moenia quidem sevientes irruant hostes, cadaver, viri, [f.23] obicite meum. Hoc superos placare voto contendite, viri, pro urbe et civibus salvus.” Sic orsus ait. Spem vultu simulans, procedit ultra. Exclamat tandem: “O socii, en cernite, hostis habet muros et signa hostilia murus. Illuc concurrite telis et gladiis comminus tueri urbem vestro in gremio sitam.” Non numerus militum ingens, sed incluta virtus duro socia Marti bellum gerit. Interea hostes in dirrutos⁸⁷ urbis muros erexerant signa et acie connixi simul tenere locum strenue certant. Post ubi magister cernit haud parvum urbi discrimen inherere, suorum valida stipatus manu hostile in medium ruit agmen, dure certans ferro urbis precludere viam. Fit pugna spectata diu. In limine muri Turcorum instant duces hostibus immixti. Ferrum repellere ferro, gloriam querere belli quisque optimus ardet, sed paries dirruta⁸⁸ molis certantes nequit capere viros ac locum ubi dure certant laudis equa pendere lance. Iam Christianus interim miles fastigia occupaverat muri et pugnans acriter hostium nititur evertere signa. Mirabile dictu, paries sub milite nutat. Rerum tamen discrimine spreto comminus utrique certant. Quidcunque perpeti fatum non animis equidem horrent. Post ubi magister cernit immorari pugnam exclamat: “O socii, duro hoc in certamine Martis pro urbe et civibus e muro pellere hostem contendite. Virtus [f.23v] ubi est vestra, gloria ubi spectata diu? Urbem tueri modo vester cur animus horret? Concurrите, me duce, viri. Habet nescio quid latentis gloriae in bello vox ducis, Martis socia.” Igitur per tela per hostes connixi milites Marte ceci ruunt evertere signa. Mirabile dictu, paries sub milite nutat concussaue moles viro forti procedenti ultro inhibet gradum. Incensi gloria tandem animum cernentis implere ducis concurrunt ferro. Hostium igitur signis potiti eos e muro pellunt, feriunt, sternunt conciduntque desuperque telis et sudibus pulsos vallum excedere fugant. Validoque robore pini et saxis nutantem obstruunt molem magnoque locum presidio firmant. Fit in dies magis levior pugna. Per prodicionem enim potiri urbe exploraverant hostis

⁸⁷ sic!

⁸⁸ sic!

at agmine subinde facto ad muros accedere et sagittis inire pugnam contendunt propius. Præsidio tum quoque muri Hiberorum sita manus erat, sagittis assueta gerere bellum, plurimos e muro inde hostium concidens telis. Velox in Latium fama volat, ad occiduos inde increbuit reges a Turcis obsideri Rhodum et nisi pręsto auxilia mittant in discrimine esse gravi edocet urbem. Iccirco regum populorumque percipidos animos incendit gloria valida quo Rhodiis auxilia mitterent. Tum passim per littora queque⁸⁹ naves parare magnitudinis mirę minoresque ingerere simul arma, milites et commeatus, imponere cursuque celeri Rhodum petere iubent. Ex bellicosissimis enim gentibus navalis electa manus it contari⁹⁰ Rhodum per equora [f.24] laeta. Aura tandem maris prospera nacta cum aurora radios effunderet lucis. Tot navium superba fallanx coram apparuit Rhodo. Ac in acie sistit bellum quęsitura diu. Regis Hispanię horrendum quippe navium agmen dextrum belli tuebatur cornu, tum leves acie sequebantur naves. Sinistra quoque naves erant inclyti Siciliae regis, magnitudinis mirę biremiumque instructę commitari alę. In medio deinde cornu, mirabile dictu, pontificis agmen ac in medio signa minantia crucis claudebat aciem. Procedit cursu immota phallanx navali decernere bello. Triremes excurrunt inde simulque biremes. Celerique quęcunque cursu, ob pręmia magna, legunt equora alta. Iterum aversae ruunt, signisque pro more flexis, palleum alte remiges rotant. Sic duces salvere⁹¹ iubent. Tum locum polliceri citę stant in ordine belli Rhodunque accedere cursu, aura ductę levi navesque remulco triremes concitę trahunt remigesque lęti incumbunt remis. Spectant e turibus⁹² cives navium equora strata, mirantur valde. Rhodum appulsę naves iterum in agmine sistunt bellum quęsiturę, ac, si hostium afforet classis, triremes ultra explorare mittunt. In portum agmine eunt, tormenta parant, igne implent iaciuntque. Stridet cassus per ęthera lapis subtexuntque atro nubila fumo. Anchora fundunt. Funes in littore firmant. Stat tuta

⁸⁹ sic!

⁹⁰ sic!

⁹¹ sic!

⁹² sic!

phallanx, duces exeunt suo cum agmine quisque. Visunt templum gratulari Deo. Urbe et civibus salvis pandunt clausas ianuas diu. Stant [f.24v] instructi in limine portę. Scilent⁹³ omnia tuta, diis ac civibus tutis. Hostes interea haud intrepidi vallo fossisque castra muniunt. Tormenta in acie parant. Armati pro castris in agmine sistunt, ferro tutati castra et occurrere hosti. Hiberorum postridie delecta manus, ardens animo in quodcunque belli facinus ire, it hostium castra prope acies explorare duroque gloriam querere ferro, si fata meliora superi vertent. Natura enim est id hominum genus ferox et elatum, contingentia belli haud metiens ęqua prudentię lance. Sed nimium audens, Marte spreto, in pericula ruit. Agmina continent hostes metumque simulant dolo. Stant Hiberi quoque quid velint hostes explorare astu. Parva mora inde excurrunt hostes. Stant immori Hiberi. Utrique comminus gladiis pedem conferunt pedi. In hostes tęla assueta diu haud irrita vibrant. Contorquent aciem citi. Subeunt novissimi duces, iterum conferunt manus. Mars sęvit ęquus uibique⁹⁴ sed pugnę modum mirantur hostes et consulere astu contendunt suis. Delectam iccirco aciem belli in fervore hostium invadere terga mature mittunt, quod ubi e muro vicino pugnę magister cerneret Turcorum, clam aciem circuire suos duces evocat, aciem parat, educit itque subsidio suis. Id cum viderint hostes, magni periculi esse cum viris gerere bellum, turpi fuga redimunt pugnam. Postride Rhodiorum iterum exeunt agmina. Marte gravi procedunt ultro quęrere pugnam. Morantur in acie parum. Vecordiam admif.25]rantes coniectant tamen dolum. Equites iccirco pęmittunt leves explorare castra, sed vacuis inventis impedimentis ereptis demum referunt pedem. In templum eunt ob victoriam gratulari Deo. Duces enim hostium gravi perculti mętu⁹⁵ Christiana ne classis quidem Charię transitus ac in naves copias imponere prohiberet. Breviori nacta via saluti consulunt fuga. In pęsentem tandem perventi locum copias onerant, Charięque in adverso

⁹³ sic!

⁹⁴ sic!

⁹⁵ sic!

littore ponunt. Exeunt interea Rhodię e portu naves agmine instructo triremiumque remulco tractę hostes persequi aut cęco introcludere portu. Triremes enim pęmittere vagas ob hostium ingentem classem timebant duces. Turcorum subinde classis sine duce et imperio errans Asię per littora passim. Nam eius gentis, insuetę maris penitus, instructa classis imperata ut faceret erat nemo. Ob nauseam vix poterant remiges transtris insidere, sed miserandae supini vitae languere casum opifices. Audaces artis solertia fovet sin minus expertos refugere cogit. In Propontidem tandem classis errabunda venit, secundo potius fato quam maris industria ducta. Tam illustris victoria, oblata semel, ut fortuna caruit, sic duce. Parva enim si classis insequeretur per ęquora vagas, levi poterat fugientes opprimere Marte. Falli mortales possunt alios qui fal[f.25v]lere solent, cum iis incognita demum econtra numen verterint fata. Quamobrem Mahometus rerum vicissitudines immutari et fortunam eventus vertere, sęcus quam sperabat de diis nedum hominibus ulcisci,olvebat animo. Arma, milites commeatusque parari ducibus mature iubet. Bellunque quod inerat cordi in Latium gerere in comodus distulit tempus, ratus quandoquidem otiosos interdum deos, homines vincere posse. Igitur Flaccos contumaces alias depopulari penitus incendiis atque pęda deleri ducibus mandat. In Velachiam iccirco ire, Histro traducto, copias iubet. Veniunt fortissimi duces, agmina educunt passim. Procedere ultro opacas lustrare sylvas et cum hoste conserere manus duces imperant. Territi refugiunt Flacci obscuraque vagi poscere claustra. Ferarum inde sese obcludere lustris malunt quam cum hoste equo⁹⁶ loci decernere Marte. At quo fata hostes⁹⁷ ducunt, instructi audent illuc quęrere bellum, sylvarum cum diis quoque, si occurrerint conserere manum. Conversi Flacci tandem, cum nec inerat locus ultro fugę, durum in acie sistere gradum inter sylvas, duri coeunt fędera belli. Extremę usque mortis ferro protegere horam religione firmant. Hoc demum fędere pugnę, fato ducti, cum hoste conserunt manus. Sed vastas imprimis sylvas horrendis clamoribus

⁹⁶ sic!

⁹⁷ Riječ započeta na kraju retka (ho-), no u cijelosti se nastavlja u sljedećem, čime bi se dobilo „hohostes“.

implent, geminanque clamanzium vocem [f.26] cava referunt antra ac sylve in bellum. Si mitterent viros, occurrunt clamoribus voces. Audaces quandoque viros iuvant fata, sed ne possint redimere sortem cęcant exitum rerum. Concurrunt utrinque eminus tęlis et gladiis cominus, fatalem pugnę quęrere sortem. Sed Turcorum acies, in iniquo loco sita, vix explicari poterat ac furenti hosti lato occurrere Marte, sed equitum media vix decertare parte. Ad noctem usque cum cede⁹⁸ mutua crudele distraitur⁹⁹ bellum. Pugnam redimere contendunt Turci, inhibent tęlis connixi Flacci. Nam sylvarum robora quęque eis erant certantibus scuta et hosti territo umbrę passim parere viros. Sic fortuna sevit, sic fallere viros impia cogit. Ad meridiem noctis usque decertatum est strenue, at in aurora Turci impedimentis dimissis terga vertunt. Ad Danubium eos usque persecuti Flacci cum sanguine et cęde. Et quot hostium impias evaserit manus crudelis, Histri absorbit unda. Quinque et triginta hominum milia in eo bello desiderata sunt. Transilvanos post aliquot annos, quos olim fuisse Dacas fama refert, excursionibus invadere mature iubet. Igitur exercitum parat ulctionis. Enim diu sitam in pectore flammam sic in eam gentem crudelis evomere volvit, aut perniciem quamque fato perpeti datam. Flaccis iccirco comeatum et parare itinera mandat. Proximi igitur ei genti duces et vagus ubique [f.26v] sorte concitus miles valido agmine, Danubio traiecto, Transilvaniam petunt. Eo usque subsecuntur Flacci cum comeatu et armis. Transilvani interea, hostes veriti, in oppida confugerant et ardua loca. Tum demum expectare duces hostique occurrere parati immorabantur. Mathias inclytus rex Panonię cercior¹⁰⁰ factus hostes adventare, milites cogere et arma atque illuc mature ire ducibus mandat. Magnanimi iccirco duces parati in Transilvas diverso itinere eunt. Iam ubi venerant Turci itaque rem decernere ferro propius instant et hostes coeunt adverso cominus occurrere Marte. Paulo fit levior pugna. Panonii enim nondum omnes

⁹⁸ sic!

⁹⁹ sic!

¹⁰⁰ sic!

venerant duces, nondum milites. Cum gladiis cominus exercitus contenderent ambo. Tum passim apparent agmina regis equitumque phalleris ornata manus excurrit suis suppezias ire. Compositi subsecuntur duces miro ordine quisque. Equitum erat rotunda phallanx. Equitum inde leves sequebantur alę signaque agminis in medio minanzia sita carmen canunt Deo. Ardore in medio pugne succurrunt suis mediosque excipiunt hostes. Pugna sevit Marte duro. Ad vesperum usque decertatum est cum sanguine et cęde. Veriti tandem hostes bellicosissimum regem interesse [f.27] ac pęesse pugne sub noctem commodius posse consulere fugę terga vertunt, invito fato sperantes evadere fuga. Nobilis enim animi rebus in arduis virtus est calcar et pęsentia regis. Subsecuntur Panonii et ardua itinerum pęoccupant loca, hostium inibent fugam. Pallantes invadunt passim, feriunt, trucidant et concidunt. Triginta quinque hostium circiter milia in eo bello desiderata sunt. Haud incruentam Panonii victoriam sunt adepti. Tot igitur exercituum calamitates gravissimas habitas discrimine parvo iniquo licet animo Mahometus ferret. Suorum tamen ob vecordiam id contigisse non verebatur. Acceperat enim imperata ducis haud fecisse milites propter odium alienę glorię. Quam perniciem resarciri hoc contendit astu: exercitum ultro citroque parat, mercede conducit milites quos asapes vocant. Robora cędere, dilatare viam, acies ubi explicari possit, parare locum commeatusque deferri post se mandat. Ad Histri it oram magno cum exercitu dux et miles tormenta consequi iubet, animo vertens, mirabile dictu, tot labantem calamitatum gloriam posse redimi ferro. Nihil enim tam arduum esse ac difficile nihil quod animus non vincat regis virtute et potentia frętus. Traducto tandem Histro proędit ultro, pęmittit equites explorare sylvas ac pedites earum concusso robore vias sternere iubet. Refu[f.27v]gerant in sylvas Flacci eventus explorare rerum in nemore cęco. Tum sylvarum in limine metatur castra validoque peditum robore firmat. Asię equites inde velociores, ut aiunt, vento detinet in acie sęcum¹⁰¹. Sed Eęuropeos duces lustrare sylvas et ardua queęue, et, si occurrerint hostes, decertare iubet. At aciem continent Flacci in

¹⁰¹ sic!

sylvis ac nemore atro, ob victoriam paulo ante præteriti belli et gloriam partam. Fatalem pugne diem præsentem esse animo musitant¹⁰². Introeunt hostes latasque undique sylvas discurrunt instructi bello, signisque collatis hostes efflagitant. Post ubi sylvas et nemora cęca hosti, præscribere lucem volvunt animo Flacci. Perniciemque maiorem in dies esse immorari ultro. Magnanimi viri educunt acies et collatis e nemore signis, telis eminus et gladiis cominus conferunt pedem. Fit pugna accerrima. Diu fugę nemini optio datur. At Flaccorum coniuges et cara pignora passim, crinibus pansis¹⁰³, obtestari viros quamcunque ire in perniciem malint aut mortis obsequi fato præsentem quam gloriam belli vestris, viri, in manibus sitam turpi adimere fuga. “Nos quoque, si, viri, placet primicias pugne, Marti socię duro, et pericula queque belli, femineę duces, per hanc [f.28]dextram¹⁰⁴ et mutua pignora viteę, experiri pollicemur in hostes, si, viri, fides est vestro in pectore sita. En cernite.” Sic animis incenseę clamant, in medios prouunt hostes, dure certant sudibus, invadere hostes ardent femineę, viri. Dubia sic passim fortuna sevit, arma virisque parat, victorianque demum impia fovet nutu suo. Refugiunt Turci intermisso bello, sed iterum collatis signis adversi rem cominus gerunt. Occurrunt connixi Flacci inhięntque refugere telis. Nox tandem redimere bellum atra poscit, sed telis ac sudibus circumfusi ruunt. Militari agmine tandem locum sistunt in acie Turci et imprimis signa obiciunt hosti. Sic tutari devia queque, ne quidem abeant hostes, contendunt Flacci. Ad mane sic decertatum est pervigili nocte. Prope diem strenue utraque decernere ferro concurrunt manus. Paulo post terga vertunt Turci suorum cum sanguine. Quod imperator propius cernens, eius enim in præsentia res gerebatur dura, suppezias suis ire iubet. Nec ideo veriti refugiunt Flacci opprimere castra agmine ruunt. Tormenta mature iubet ac pedites, custodię robur, sevientii obiićere hosti. Sed artem incognitam pugne mirantur Flacci. Sistunt tandem immoti diu ob

¹⁰² sic!

¹⁰³ sic!

¹⁰⁴ Rijeć započeta na kraju stranice (de-), ali je na sljedećoj napisana u cijelosti

crudelis inde factinora pugne, fugiunt divisi ad nemora cognita diu. Sed commisti equites pediteque¹⁰⁵ fugientes [f.28v] insecuntur, feriunt, sternunt, concidunt hostes. O miseranda calamitas fati, in deterius quam facile meliores hominum eventus mutat. Inducias implorant Flacci. Pro federe belli obsides, arma et vectigalia pendere victoris ad arbitrium spondent. Obsidibus acceptis imperator in Rasiam ire parat. Nam, dum hec gerebantur in Misia¹⁰⁶, Mathias, rex Unorum inclytus, ultra Moroam flumen in loco militaris, appellato Mensa, statuerat castra militaribus munita satis. Precludere si quem posset, hoc animo fecerat, aditum, ne in oppidum Samandria arma, milites et comeatus importarentur. Certior iccirco per suos imperator factus cum omnibus illuc copiis ire parat et, cum diis si contigerit bellum gerere quoque, superbus victoris animus haud aspernatur. Altissimis igitur nivibus, nam hiberno hoc tempore contigerat, itinera quaeque strata montiumque preclusi aditus ne faceret iter prohibebant. Macedones igitur delectos pedites delenire nives et ardua sternere quaeque premissit, tum comeatus importari provincialibus post se iubet. Iam fortuna facta comes regis adversas dudum secundat opes. Ad Moroam tandem pervenit flumen et concretas ibi frigore cum cerneret aquas, ac castrum quoque viam glacies pandere dura, tum [f.29] ex foedere belli caduceatorem ad hostem legat. Dedantque castra admonet, sin minus tueri illa non prohibet armis. Igitur duces se tenere castra vix posse ob concretas fluminis aquas. Paulo post dedunt castrum presidiiis ex foedere salvis. Tum exustam molem dirruit¹⁰⁷ igne. Samandrię parum commoratus in hiberna, exercitu misso, it domum. Parva inde facta mora animus eius, natura ferox, vix poterat otio indulgere brevi. Triremium igitur circiter decem, apparatu facto, arma, milites et machinas belli per Ionii littora maris Vaulonem deportari, nobilem vicum Albanensium in littore situm, ac vicinos eius duces cogere milites simulque Ydruntum, Aplię

¹⁰⁵ sic!

¹⁰⁶ videlicet pro *Moesia*

¹⁰⁷ sic!

oppidum, obsidendum ire traducique copias mature iubet. Classis igitur ex Vulturno solvit, Italię petitura est oram, et maris aura secunda nacta Leucarum promontorium ultra venit. Tacita noctis hora milites in littore ponit. Instructi clam inde oppidum petunt, nilque miseros tale cogitantes, quin imo somno et desidia sepultos, invadunt cives. O impia fata, ne crudelia dicam, quot mortales fallunt haud mutari fortunam vulgo dictam quandoque posse. Indulgent miseri somno at in crastinum, quid polliceri crudelia fata, quid presentis vecordia hostis, ignorant mente ceci. Iam muros hostis habet. Exciti consurgunt tandem, amentes capiunt arma. Tutari muros, nullo habito duce, noctis cęca, ducti umbra contendunt. Miserandi cives iam per trivium hostes connixi ferro crudelem exercere prędam. Iam cum gemitu clamor occupare locum coeperat. Ululatu iam [f.29v] implent trecta¹⁰⁸ miserandę matres. In domum Dei sacri confugiunt viri et viris orbatę carisque pignoribus matres. Hostia claudunt, sacra tenent manu. Implorant superos misereri oppido et civibus velint. Iam poti¹⁰⁹ hostes oppido erant. Iam cupidi pręda civium invadere domos feri ruunt. In valvis occurrunt cives, pro dolor, parum in acie sistunt expertes pugnę. Aversi terga¹¹⁰ vertunt. In adversosque ruere hostes, terrore cęcos, vehunt fata, ut peccora¹¹¹ tandem mactata superis. Crudeli enecti concidunt ferro, ediumque limen suo quisque cadavere tegit. Sine funere quandoque, mirabile dictu, crudelis hostis vestigia terrunt. Tandem saciati pręda et sanguine ad templum ruunt impias¹¹², ne crudeles dicam – si cum diis, iam civibus victis, bella gerant – fędare manus. Infringunt denique portas. Sacris incumbere rebus sacerdotes nacti, fęminas ac pueros simul religionem amplexas manibus ut peccora concidunt. Matronas nonnullas inde, pro dolor, et pignora cara ascribunt prędę abducuntque sacrilegi inde rerum potiti tandem, o factinora impiia fati. Vicinia demoliri

¹⁰⁸ videlicet pro *tecta*

¹⁰⁹ videlicet pro *potiti*

¹¹⁰ Riječ započeta na kraju retka (ter-), no nastavlja se u cijelosti u sljedećem retku.

¹¹¹ sic!

¹¹² sic!

consulunt quęque, excursionibus infestando crebris agros incendi et pulcherrima rura crudeles instant. In dies, ut dixerim, magis duriora insurgunt fata, hostis socia. Gerere bellum civitates enim oppidaque spectatę diu, nil de bello, sed deditione metu perculse cogitare magis. Hostis ubique duce fato sevit. Metus ubique mortalia pectora torquet. [f.30] Quid tandem? Nemo audet hosti ac diis cominus occurrere ferro? Eius regni igitur rex subitam oppidi calamitatem et civium licet iniquo ferret animo. Occurrere tamen hosti exercitum parat. Ab amicis auxilia poscit ac nisi cito consulant armis comunem iacturam calamitatemque mature accedere docet. Acies quoque quas in Italiam miserat filio bellare duce celerius educere iubet. Principes ubique non pro gloria quidem incenduntur ad bellum, sed pro vita ac religione vicinum ac domesticum morbum eminus pellere. Contendunt etiam Italiam componere pacis eterno federe. Cum potentissimo enim rege se certaturosolvebant animo et nisi comunibus Italię viribus repulsuros hostes arma, milites et comeatus illuc mittere et comuni Marte Ydrunto suppezias ferre incumbunt. Interea hostes oppidum muniunt, quaque versum concisa mole, valloque ingentis latitudinis altitudinisque ad summum extense molis sepiunt. Arma, milites et comeatus ingerunt. Incredibile dictu, intus presidia errant, viritim delecta quęque, calamitates et preclara factinora belli assueta perpeti. Subinde apparatus conveniunt terra marique missi. Excursiones nisi raras faciunt, sed continent agmina Turci terra marique clausi. Celerius Christiani duces magnis presidiis oportune terra marique obcluserant hostes. Mathias quoque rex Unorum, tum gloria super ęthera notus, octin[f.30v]gentos circites¹¹³ equites subsidia miserat electa, quae, mature in presentem perventa locum, in obiectu oppidi metatis castris excubant ac hostes egredi nisi ad certamen singulare prohibebant ferro. Igitur dilatata est obsidio et astu potius quam armis gestum est bellum. Dum in Latio hec geruntur, Marte dubio, diu incensam dudum in pectore flammam ferus Mahometi animus haud poterat extinguere secus quam crudeli bello. Ydruntum sciebat enim armis, milite et commeatu communitum satis. Exercitum propterea

¹¹³ sic!

grandem terra marique parat, et, qui in Asia erant, ducibus mandat Chariam procedere versum, comeatus parare, itinera sternere et montium ardua demoliri quęque, quibdam interim ad bellum dispositis oportune satis. Europeo duci exercitum traducere in Asiam et Bithinię celeberrimo in campo aciem sistere mandat eum p̄stolaturus. Ipse deinde parva mora candidatorum cum equitibus, quorum insignis acies auro argentoque equitumque phallarę¹¹⁴ miro erat ornata modo. Tum peditum custodię robur superbum nimis sequebatur regem. In Asiam deinde traducit castra et tormenta valida, classi socia, subsequi iubet. Post ubi procedit ultro sistit in acie gradum. Castra inde metari iubet. Occurrunt in agmine duces regemque salutant. In castris ibi tandem fatali triduo commoratus est, magna quamdiu animo volvens. Postridie, scilento noctis, mirabile dic[**f.31**]tu, accedunt spiritus atri complentque tentorii locum regique suo parant ornantque sedem. Quę geruntur, horrenda nimium, imperator haud percussus metu contingentia numina spectat, mortalibus invisita¹¹⁵ mente pendit. Tum exclamat audax: “O numina tetra, huc quę vos audacia accedere pellit? Nulla sors est vestra ac sedes imperii nulla, sed Dei, dum mortalis in corpore sita mens fruitur aura. Hinc deorsum ite regni que vestri poscite sedes.” Numina scilent passim, sic rex exorsus ait: “Mahomete, dum spiritus mortali lęta fruitur aura, dum mens recta spiritum alat ambizionemque diram e pectore fugat, affectus lubricos vincat, libidinem extinguat quoque quae crudelis vitę perniciem versat, tum, rationis compos, ob mortem mortalia spernat, iustitiam foveat, animum fortitudine vincat, temperantiam in pectore servet, prudentiam, virtutum arcem, sensibus sociam gerat. Hos, quos cernis, spiritus prope, quae numina conspicias dira, quales mortales dixerim nequeunt talium lacescere auram. Sed qu¹¹⁶ tu, natura quem peperit unum, quem nudum vagientem in cunis misere, superum, inferum hominumque violare foedera ausis? Quorsum tandem insane ruis?

¹¹⁴ videlicet pro *phalera*

¹¹⁵ sic!

¹¹⁶ sic!

Cum adversis, iam cerne, bellum gerere fatis cur tentas? Quod diis geniti fecere numquam haud satis, equidem est [f.31v] tibi, ni falleris visum, Europę Asięque, diis invitis, opprimere sortem? Cur, deprecor scire, Orientem tibi vindicare armis, quod diis geniti haud potuere, mortalibus vincere armis? Nec cuncti homines quidem, Mahomete, possunt deorum inire sortem, ambitus quos vizia torquent. Aut terrarum potiri orbe, quid sperare dementius est? Extremo tandem parta reddituri fato mori pręsens, me pręsente, Mahomete, debes, quae annos, dies et horas vitę mors metior iuste.” Vita tandem defunctus est Turcorum imperator in Bethinię fatali campo. Ydruntum postea, parum Turcorum concisis rebus, hosti dedicionem fecit, militibus et pręda salvus. Hunc Baiasiti pręsentis filius, post mortem in regia pręsens, adhuc puer, magna indole natus, subsecutus est hęres. Sed adventanti in regnum patri ob pietatem imperium cęssit. Id habiturum tamen, se defuncto, pollicitus, religione sausit¹¹⁷. En monumenta regum, en exemplaria vitę, quam dura ambizio colit. Mortales enim per gymnasia mortalia currunt, sistunt quandoque gradum, laboris vano pondere pressi. Exurgunt cupidi tandem iterato sequi varia vesti[f.32]gia mortis. Tandem facile cursu insecuntur adversam. Nam in recto virtutis cale¹¹⁸ nullum mors imperium habet, nullum denique fata, sed inclyta virtus, comes mortalium vitę et pręmii socia.

Hunc Paiasites filius insecutus est, qui patris in Bethinia cognita morte et milites per seditionem [f.32v] in prędam versos, principibus nonnullis impie cęsis, in divina et humana sevre ferro: exautorati pedites enim, superbum regis custodię robur ac natura in malum proni, inflammantur facile, commiscere quęque Bizanzii licet in aula regis filium superstitem parvum haberet. Regni vereri tamen se fratrem, in Asia qui tum erat, ad omne facinus magno ingenio natum, contingentia astu pręvenire intendit animum. Nam et ille quidem regno potiri patris et quodcunque subire facinus ardebat cupidus. Horum igitur uter patris potiaturs regnis nil utique

¹¹⁷ videlicet pro *suasit*

¹¹⁸ sic!

superest quam celeritas, audacię comes. Duos quandoquidem soles non astra quidem, nec Turcorum gentes duos habuere reges. Alter enim ut vivat ac imperet est necesse. Ut celeritas igitur præcurrit famam et contingentia fata, parvo comitatu ductus, amicis suadentibus, macte vir, pericula tentet. Bizanzium traductus, mirabile dictu, militum concursu et spectaculo urbis, in aulam regiam missus, filio favente patri ob pietatem¹¹⁹, Mahometi patris potitus est regno. Cadaver iccirco patris, maiorum contra mores, nam Turcorum reges sepeliri Bursię soliti erant, Bizanzium deferri iubet, summaque cum pompa sepeliendum duxit. In seditiosos animadvertere in aliud comodius¹²⁰ distulit tempus. Urgebant eum curę et facinora parati belli. Nam ille, quem ante dixeram, frater Misiam imprimis, summe¹²¹ caput, pellectam prae[f.33]miis armaverat totam. Igitur occurrere fratri exercitum parat, sed imprimis ducum militumque, ut in novello fit regno, liberalitate regia sua componit animos ac pericula tentare firmat. Dubium equidem ei ac in dies apparere magis, ne duorum in certamine fratrum, seditione exorta, novarum rerum cupidi duces fortunam eius inconstanti animo ferant. Igitur, ut dixi, magnis muneribus devinctos suę fortunę adesse fecit. Iis denique opibus, iis auxiliis frętus, copias traducit ac lento procedere gradu agmina iubet. Asiaticorum animum in se explorare tentat, prius quam decernere ferro. Iam frater, cui Gemini nomen erat, adversum moverat agmen in celeritate, ratus fortunam inesse pugnae. Germanę igitur accedunt acies ac signa minancia signis, sed astu freti duces paulo aciem sistunt, in edito enim Gemmi montis aciem continere, sed in plano subtus alter. Erat enim in medio situm oppidum, florentissimum olim, et vasta inde palus multumque piscosa. At Gemini, nimium equidem audax dux et miles, imprimis tentat pedem in acie conferre pedi. Imperitas enim copias esse et differre pugnam, discrimen grave. In pugnam ire concitat agmen. Concurrunt germani duces salutem cominus

¹¹⁹ sic!

¹²⁰ sic!

¹²¹ sic!

decernere ferro, moraque victoriae putant adimere locum. Iam equitum Thraciae valida manus aversa locum dederat pugnae. [f.33v] Concurrent Anatoli duces equis velocibus frēti occupare locum. Iis peditum occurrit phallanx, suo concita duce. Paulo locus angustior erat, vix ubi eques explicare poterat agmen. Sed ducis animus, bello ardens, difficilia quęque victoria pendit, at iniquitas molesta loci suadet redimere bellum. Tum, collatis iterum signis, magnanimi duces, uter viveret, incendunt acrius pugnam. Pari tandem Marte ad noctem decertatum est, sed nox atra redemit bellum multo cum sanguine. Media tandem noctis hora ad se duces Gemini vocat quibus ita exorsus ait: “Urbes, vicos et oppida vestra tueri ferro ite, viri. Sat fortuna nobis, sat utique virtus, hoc in certamine duro, vestra fecerit, viri, sed impia modo iam mutavit vices. Locumque cedere hosti dira fecit.” Amicorum comitatu inde parvo Charię littora, vicina Rhodo, fuga petit. Biremem ibi forte nactam traducit in insulam. Paiasites iccirco, hac illustre victoria fretus, Asię rerum, quam sedicio opprēsserat passim, potitus est. Victor tum ad urbem Brusiam exercitum movet, magnamque pecuniam, sedicionem si redimere velint cives, indixit urbi. Compositis tandem in Asia rebus, de seditiosis ulcisci, quorum Bizanzii magna copia erat, ratus hoc hominum genus in urbe pati non debere reges, aut perniciem alere domi regibus non convenit equis¹²². Bizanzium iccirco copias transfert. Parum im[moratus] seditiosos viritim occidere parat. Radicem post ubi evellerat mali, peculium conservare, a maioribus partum, et augere suum, existimans non esse regem suis qui vectigalibus exercitum alere nequeat. Eo, maxime cum in discrimine rerum ea moleste subditi pendant, cupidus intendit animum. Tum milites, extincta libidinis flamma, parcius alere cępit. Excursionibus iccirco crebris Christianorum incessere fines hostiunque, non bello vires, sed cuntando eminus ducibus extinguere mandat. Ea propter se tacitum continuit diu. Flaccorum nonnulla oppida, munita satis, ptesens cum exercitu vi capta, ad hunc usque diem vicinorum cum discrimine gravi ptesidiis munita tenet. Cum Unis, quos Ungaros nostra clamitat ętas, pacem quotannis habere voluit. In

¹²² videlicet pro *aequis*

Soltanum, Babyllonię regem, finium litibus ortis, magno cum exercitu dimisit duces. Pręsente ut potius pugna distinguerent lites quam pacis arbitrio vellent, sed sedicio inter duces orta gravis cum ingenti clade. In fugam ducibus versis, bello nullo viso, Anatolumque pęfecto in certamine capto, miserandam calamitatem, quę insperato acciderat fato, animo pertulit gravi. Asię tandem redempto duce classem ingentem ulctor¹²³ parat, Asię si qua posset per littora urbes apparatu invadere maris. At insueti navitę maris, in tam valida classe vix navalem poterant exercere artem, sed supini transtris ob nauseam inhęrebant. Sic classis per ęquora vana sine imperio naufraga currit, haud ulla belli [f.34v] sorte visa. Sed magni interim reges post crudele bellum pacati sunt. Sed extinxit alter cum iniuria lites. Mortalium enim ubi ambizio dira gloria vana pectora inflat, fortunę lubricę casum insontem animum ubi experiri cogit, ni crudele prius fecerit damnum, recipisci¹²⁴ nequit. Errati piget pudetque tamen. Sic maximi, ut dixerim, reges, post tot bella terra marique cum sanguine gesta, contempto fortunę astu sanguinis percussere phoedera. Haud difficile quidem mortalis animus gloria tumens errare potest. Et ventura pendens, ne labatur quidem, discrimen est firmare gradum. Igitur Paiasites, qui modo cunctando regnat, conctari siquidem est humanos mores solertia pendere iisque ultro occurrere astu, cominus inferre bellum renuit utique praesens. Sed per duces suos excursionibus crebris inclyta tot regna a sedibus eversa primis nulla, pro dolor, extant. At Christianorum quis utique potest, a sęculis tot florentissima regna visa, modo sine lachrymis et gemitu dignitatis pendere lanze? Impię huius barbarę gentis fata diceret versare numen arbitrato suo. ęuropei quandoquidem Scithę destinatam orbis pędam habent. At quis superi cardinem potest flectere fati, quis gradum deviare fuga? Post aliquot annos, amicorum suasu magis quam ozio, ne torperet quidem, exercitum grandem ultro citroque parat Asięque duci. Per

¹²³ sic!

¹²⁴ videlicet pro *resipisci*

Hellespontum Calipolim traducat exercitum, ac paulo ibi aciem sistat. Donec ipse suo præat¹²⁵ cum agmine ultro. Pro more sue sic imperat gentis. Europei iam ceteri duces in Maze[f.35]doniae latis convenere campis præstolari regem. Præque pedites dimiserat multos, Illyricum versus, expurgare iter ac montes equare passim. Ut in eas gentes tot copias duceret fama cominans volat. Illyrici tamen Atrebalique, rerum magnitudine percusi, horrent, cum perniciem accedere magis iam propius cernant. Erat profecto nemo qui salutem civium ac suæ consulere quæat. Iam Pasaites cum exercitu Sophiam venerat, nobilem in Mazedonia vicum, trifariam ubi quo velis ire extat via, in Panoniam una, in Illyrios altera, in Atrebalos item altera. Has equidem gentes viæ metu affecerat gravi. In Atrebalos tandem miseranda, ut aiunt, versa est prora. Exercitum in Bethuliam mature movet. Ubi postquam ventum est, nonnullos militum vicos diripiendos dedit. In Chymeram inde montem peditum immisit robur castra opprimere quæque vel, in pugna si venerint hostes, iis duro occurrere Marte præmia daturus iubet. At Atrebali magno animo quæque perferre dura quam Turcis se dedant. Ob seditionem enim timebant Turcos in Chymeron igitur montem confugerant omnes. Eius namque montis promontorium arduum et altissimum in Ionio situm est mare, monstruosum navitis et horrendum satis. Ad meridiem Vaulonem claudit, sed pars altera, ad orientem vaga montis, Bethuliæ contigua, ad campos venit, Pasaites ubi castra metatus erat. Pedites igitur diviso in Chymeram agmine ruunt, at in locis arduis pugnam occurrunt. Atrebali duces eminus astis¹²⁶ sudibusque ingressum inhihent hosti. Fit atrox pugna in limine montis. Ardua loca Atrebalis favent, sed delecta hosti manus ac præmia regis, [f.35v] quæ animum militi ad pericula citant, Atrebali miserandi tandem loca devia cédunt et castra petunt opposita fugæ. Insecuntur strenue Turci, opprimunt castra, ad puberes usque Atrebalos necant. Cum victoria inde referiunt pedem, sed incruentam quidem, nam Turcorum multi desyderati sunt in eo bello, sed Atrebali

¹²⁵ videlicet pro *præeat*

¹²⁶ videlicet pro *hastis*

pene omnes. Pariasites igitur, qui se vivere in suos tot apparatus voluit, confectis mature rebus Sophiam petit. Alterum ubi ducem adventus eius immorari iusserat. Parva tum mora, ut comminaturus se continuit hosti, Bizanzium inde, ac si peteret fuga, it mature. Sed, emenso iam itinere prope, caloierus Turcus occurrit mendicus quidam, nam eius factionis homines gens Turcorum assueta ut plurimum alit, gladium tectum paratum habens erectumque celeriter, suum ut occideret regem. Candidatorum unus percussit pilla. Sic fidus prevenit cliens homicida ictu inhibere fata. At nunc Bizanzii, ac si voveret Deo, nunquam excedere urbe, se vota diu continet servans. Nullo sic bello cum sanguine viso, reliquias Europe miserę præda incendiisque in dies demolitur magis, nulla fœdera pacis servans. Quid nunc tandem de Polonię regnis sit actum, sine lachrymis et gemitu quis dicere queat? Nam eius gentis inclyti semper fuere reges, at nunc gloria, nunc honor et dignitas, spectata quondam, verso rerum cardine labat¹²⁷, nisi quorum intersit dignitatis redimere casum ferro cominus occurrant hosti. Non bella gerunt consulto duces. Non temporis mora sed mature consulta prius armis exequi decet. Quid prodest ubi regna inclyta quondam igne flammant, prædam ubi dividunt ho[f.36]stes, ubi divna¹²⁸ nedum humana sacrilega deturbat manus? Ab Oceani littore maris milites cogere, linguis, moribus desides, ut in Turcos bella gerant? Qui vult extinguere flammam, mature adimat ligna fomenta flamme. Tot igitur apparatus ac belli instructa phallanx ab Oceano cum venerit mare, de proximis, ni fallor, regnis actum erit. At vacuas urbes, agros et dirruta¹²⁹ oppida passim lentis protegere armis nefas est. Sed ubi dii hominesque implorant opem, consulendum est nulla habita mora protegere armis. Erigite igitur mentem, vicini vos reges, vicinę atque gentis acies cogite belli, que agro, que domo, uxore ac pignore caro orbata luget, si facile hostes vincere vultis. Dolor enim care rei, qua animus immerito vacat, calcar est ad queque faccinora mali atque illuc

¹²⁷ sic!

¹²⁸ sic!

¹²⁹ sic!

mentem ulcisci citat. Sed quur¹³⁰, pro dolor, hoc evenit, quęso? Alterius alter, mente cęca, discrimina pendens, suam tueri perniciem, quę patula est, nequit et contemnit. At cum eadem venerit destinata diu in iddem¹³¹ periculum, cave, te labi est necesse. Pasaites igitur, qui modo regnat, in Illyrico quid Atrebaloque et Dalmato littore fecerit ac demum passim in Churetorum et Sclavorum regnis? Pernizie visa, quis inhibere lachrymas potest? Rem Germani deplorent suam. Panonii consulto agant, sed Poloni lugeant tot oppidis et vicis, inclytis olim, consumptis flamma, vacuis agris ob prędam. Si calamitatem cum gemitu mente foveant, faciant tandem.

¹³⁰ sic!

¹³¹ sic!

5 Literatura

- Caselli, Cristian. 2017. "Sagundino Niccolò". *Dizionario Biografico degli Italiani*, vol. 89. Istituto dell'Enciclopedia Italiana, Rim. <https://bit.ly/3hdBEIf>, pristupljeno 2.7.2021.
- Herbermann, Charles, ed. 1913. "Johannes Cuspinian". U *Catholic Encyclopedia*. Robert Appleton Company, New York. <https://bit.ly/3hb6KK7>, pristupljeno 2.7.2021.
- Kniewald, Dragutin. 1956. „Dubrovčanin Feliks Petančić o ratovanju s Turcima 1502.“, u *Vesnik Vojnog muzeja JNA*, III. Beograd. 80-106.
- Kniewald, Dragutin. 1958. „Feliks Petančić o putevima kojima valja napasti Turke“, u *Vesnik Vojnog muzeja JNA*, V/I. Beograd. 25-58.
- Kniewald, Dragutin. 1958. „Sitnoslikar Feliks Petančić“, u *Tkalčićev zbornik, izdanje Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu*, II. 55-92.
- Kniewald, Dragutin. 1961. *Feliks Petančić i njegova djela*. Beograd.
- Kolendić, Petar. 1959. „Feliks Petančić pre definitivnog odlaska u Ugarsku“, u *Glas SAN CCXXXVI*, Odeljenje literature i jezika 4, Beograd. 1-22.
- Krmpotić, Branko. 1975. „Dubrovčanin Feliks Petančić – kancelar senjski“, u *Senjski zbornik*, 6.1. 297-304.
- Kukuljević Sakcinski, Ivan. 1859. *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, I, Zagreb. 76-77.
- Matković, Petar. 1879. „Putovanja po balkanskom poluotoku XVI. vieka“, u *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti XLIX*, Zagreb. 103-164.
- Pertusi, Agostino. 1981. *Martino Segono di Novo Brdo vescovo di Dulcigno*, Rim.
- Rakova, Snezhana. 2013. *The Last Crusaders: Felix Petančić and the Unfulfilled Crusade of 1502*. <https://bit.ly/3zNx8Bo>, pristupljeno 21.6.2021.
- Špoljarić, Luka. 2015. "Feliks Petančić", u *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History*, VII, Leiden-Boston, Brill. 50-57.